

Кул
на
Ср

ДРАМСКА БАШТИНА

Светислав Ђурђевић

ЛАЖНА ИСПРАВА

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ

Библиотека

ДРАМСКА БАШТИНА

До сада објављено:

Књига 1

Јоаким Вујић
ШНАЈДЕРСКИ КАЛФА
(1960)

Књига 2

Бранислав Б. Нушић
ИЗА БОЖЈИХ ЛЕБА
(1964)

Књига 3

Бранислав Б. Нушић
NE DÉSESPÉREZ JAMAIS!
НЕ ОЧАЈАВАЈТЕ НИКАД!
(1989)

Књига 4

Бранислав Б. Нушић
ПРЕДГОВОР
(1992)

Светислав Бурчевик
(1860—1891)

Светислав Бурђевић

ЛАЖНА ИСПРАВА

Драма у пет чинова

Београд, 1995.

Лица:

МИЛАН Р. ТОДОРОВИЋ, богат трговац, у варошици
Трнокопић
ЈЕРЕМИЈА ЈАНКОВИЋ, трговац, што ради са шумом
РАДОВАН ЖИВКОВИЋ, адвокат, у једној окружној
вароши
ИЛИЈА ЈЕВРЕМОВИЋ, богат сељак
ВЕЛИМИР ПАНТЕЛИЋ, имућан сељак
БОРБЕ РИСТИЋ, срески писар
СИМА ВЛАЈКОВИЋ, ортак Миланов, арендатор ка-
сапница
МАКСИМ ЧАНЧАРЕВИЋ, ситничар, комшија Миланов
НИКОЛА БРКИЋ, терзија
МИЛИНКО ВЕЉКОВИЋ, кантарџија
СПАСОЈЕ БОГОСАВЉЕВИЋ, кмет
РИСТА, покућар код Милана
БУРА, механски момак
ПРЕДСЕДНИК ОКРУЖНОГ СУДА
ДРЖАВНИ ТУЖИЛАЦ
КОСТА ПЕТРОВИЋ, трговац
ПЕТАР, срески пандур
МАРИЈА, жена Миланова
БРАНИСЛАВ, (дете 10 год. стар)
ЉУБИЦА, (дете 7 год. стара) деца Миланова
АНИЦА, (дете 5 год. стара)
ИВАНА, Маријина сестра од стрица
КАТА жене из комшилукa
СТАНОЈКА
МИЛИЦА, кума Миланова

Гости. Судије. Девојка што послужује. Варошани и
варошанке. Пандур у окружном суду. Свирачи.
Збива се у једној малој варошици у Србији, 1867. г.
Први, други четврти и пети чин догађа се у кући
Милана Р. Тодоровића, а трећи у окружној вароши,
у суду окружном.

Између I и II чина протекло је пет месеци, између
II и III осамнаест месеци, између III и IV месец
дана, између IV и V осам година.

ПРВИ ЧИН

(Фалсификат)

(На слави у вароши код Милана. — Богата пала-начка соба; у зачељу ћошка миндерлук с десна и лева, јастуци пресвучени мерином зелене боје. Патос застрт ћилимовима. — С леве стране виси о зиду повеће огледало у црном оквиру, а за њим, свилен пешкир од српскога платна. У зачељу о зиду обешено оружје: јатаган, сребром опточен; сабља, пресвучена црвеном кадифом; четири пиштоља, у реду; шишана, кубурлија сребром извезена; две сребрне фишеклије; узда, сва искићена сребрним цванцикама. По зиду стоје размештене слике: кнез Мијајило, кнез Милош, вечера косовска, породица Југ-Богданова. — У зачељу четвртаст сто, покривен чаршавом од српскога платна; на њему гори велика шарена воштана свећа, а поред чирака стоји исечен свечарски колач. На столу су три послужавника: на једном су наређане чаше пуне вина, а иза њих у две стаклене зелене чинице мезе — у једној исечено суво месо на режњеве, а у другој гурабије; на другом послужавнику два шафоља са слатким и осталим прибором; на трећем послужавнику стоје наређане чаше пуне ракије; на столу, уз дувар стоји прислоњен један празан велики послужавник. Иза оних пуних послужавника виде се две три ока-

нице пуне вина и ракије. На једном тањиру стоји растресен дуван са једном књижицом папира. На ћошку стоје у реду четири сламне столице мало финије. — Радња бива после по дне).

I

Милан. Бранислав. Љубица и Аница.

Љубица и Аница (стоје у дну лево код миндерлука и држи свака по једну лутку. — Милан седи с десна, напред на миндерлуку. У руци му бројаница и лепа велика ћилибарска муштикла; завија цигару да пуши. — Бранислав стоји до Милана, у руци му сан, за пепео од цигара и кутија с машином.)

БРАНИСЛАВ

(држећи запаљену машину)

На, пали, тата.

МИЛАН

Чекај, док тата завије цигару.

ЉУБИЦА

(Аници)

Тако; сад смо их обукле, па ћемо лепо да се играмо младе.

АНИЦА

(мало срдито)

Ја нећу тако. Твоја је лутка лепша од моје.

ЉУБИЦА

Хм! Лепша? А од куд је лепша? Баш је твоја лепша; видиш, твоја има свилену хаљину...

АНИЦА

(плачно)

Јест, али твоја има на вистану златно около, а моја нема.

ЉУБИЦА

Ђути! Кад прође слава, онда ћу ја искати од момака из нашег дућана, бућмета, па ћу ти још лепшу лутку, него што је моја, направити. А сад хајдемо у авлију, тамо код млекара, на ону нашу

клубу, па да се лепо играмо младе. Дозваћемо још пуно деце из комшилучка...

АНИЦА

(весело)

Па ћемо играти и „паун пасе“, па „жмурке“. (лупи руку од руку). Хајдемо, хајдемо, тамо више волим него овде. (покупе лутке и оду).

БРАНИСЛАВ

(оставља на сто машину)

Је ли, тата? А за што ми морамо данас славити, па да толики свет долази и пије код нас?

МИЛАН

То, сине, да ниси више казао! То је грехота! Ми не частимо свет, него служимо нашем свецу! То сваки Србин о својој слави чини. То нам је остало од наших прадедова. Зар ниси ономад сам у оној великој песмарици читао: „Ко крсно име слави оном и помаже?!“

БРАНИСЛАВ

(молећи)

Молим те, тата, опрости! Нећу више никад тако шта казати.

МИЛАН

Тако! Видиш. Па кад ти одрастеш и будеш човек, а твој отац остари и умре, онда ћеш ти, је ли, сине, место оца славити?

БРАНИСЛАВ

(мало задовољан)

Ја нећу, тата, да ти умреш. Ја хоћу, да ти живиш до века, па да и ја и ти славимо. А можемо и ја и ти славити, је ли, тата?

МИЛАН

Можемо, сине, можемо.

БРАНИСЛАВ

(гледећи у свећу)

А је ли, тата? Треба ли увек на слави да гори свећа, на асталу, као сад?

МИЛАН

Треба сине.

БРАНИСЛАВ

А што, тата?

МИЛАН

У славу нашег крсног имена, сине.

II

Марија и пребашњи.

МАРИЈА

(доноси кафу и служи Милана)

Питају момци у које буре да ударе славину?

МИЛАН

Па ја сам казао: у оно жупско; она петачка што стоји с леве стране, како се уће у подрум.

БРАНИСЛАВ

(извуче из цепа дечију трумбету)

Мајка, идем ја да кажем момцима.

МАРИЈА

(Браниславу)

Или, сине, благо мајци! Па онда, играј се тамо у авлији с децом. Ено пуно деце на пољу. Сад ће навалити жене и људи на славу, а за децу није да су онда овде. (Седне до Милана).

Бранислав (отрчи свирајући).

МАРИЈА

Шта ти је? Теби као да опет није добро?

МИЛАН

(мало се закашље)

Та није ми ништа. Пио сам мало више ракије пре подне, а ја то нисам научио. То је све. (врати празну шољу Марији). Шта ћеш? У реду је, да се куцнеш са сваким гостом; па мало с једним, мало с другим, па ето ти.

МАРИЈА

(злогољно)

О, брате! Кад ћеш се ти један пут курталисати те боље?

МИЛАН
(смешећи се)

Само полако, жено; све ће добро бити, ако Бог да! Знаш какав сам летос био, кад сам се оно вратио из бање? И ти си, а и сам сам мислио, да од мог живота нема ништа, па ето, хвала Богу и данашњем дану, сви се преварисмо!

МАРИЈА

Ама, Бога ти, ти рече јуче, да ти је нешто писао Радован адвокат о оном моме малом наслеђу, што још имам да примим из села?

МИЛАН

Јест. (смешећи се) Па онај нови ћурак, што сам га добио јутрос, то ми је од њега поклон.

МАРИЈА

Нека он мени добије то мало наслеђа, па далеко му лепа кућа! Знаш ти, адвокатски се поклони скупо плаћају. Ја бих била најсрећнија, кад ми с њим не би никад више ни имали посла. А особито што њега мрзим, не можеш замислити!

МИЛАН
(добробољудно)

Иди, жено, молим те! Шта си се ти на њега тако испиразила? Та он је иначе добар човек! А сад, што је он адвокат, не мари ништа; то му је занат. Е, камо среће да сам и ја учио што више од четири основне! Колико имања имам, може бити да бих данас још оволико имао! (Шалећи се) Е, какви смо окачењаци били нас тројица: ја, Радован и овај наш спадало Јеремија! — А гле! Шта ли је то, те њега не би од јутрос још код нас? Ваљда је отишао у шуму и данас!

МАРИЈА

О не бој се, не бој! Доћи ће тај сигурно. Да га позову и на брдо горе, да пије и једе, отишао би, а камо ли овде код нас, одакле га скоро сваки дан по један наш момак мора пијаног кући водити.

МИЛАН

Јесу ли ручали дућански момци? Подај им, Бога ти, вина колико год хоће, и кажи им да ми не досабују, као јутрос, њиховим муштеријама. Данас је моја слава, и ја нећу никоме за љубав дућана отварати, па да бих знао, да ћу данас триста дуката пазарити.

III

Максим и пређашњи

МАКСИМ

(вичући)

Помоз Бог, овоме дому! Срећна слава за много лета и година! Здрав да си комшија!

МИЛАН

Жив био, комшија! И с' тобом заједно.

МАКСИМ

(рукује се с Маријом)

Како си ти, газдарице? Срећна ти слава!

МАРИЈА

(рукује се с Максимом)

Хвала Богу! Како си ти, газда Максиме!

МАКСИМ

(смеје се)

Хо, хо, хо, хо! Оваквих газда као што сам ја, можеш наћи и на буњишту, колико год хоћеш!
(Улази девојка што послужује)

IV

Пређашњи и Девојка

ДЕВОЈКА

Тетка Марија, ова вода, што је у великом лонцу
— за каву, проврела је.
Марија (изађе)

МИЛАН
(Максиму)

А камо тебе јутрос? Зар први комшија, па тек по ручку код твог ко'не, а?

МАКСИМ

Ти знаш да сам ја код моје куће најмлађи. Нисам имао на коме да оставим дућан. Знаш ли, да данас чаршија ври од сељака? Мали празник, а лепо време, мислиш да није Свети Тома, већ право лето. — Да знадох ја синоћ, да ће се данас оволики свет, згрцати у чаршију, узео бих из твог дућана шивења. Продао бих најмање десет гуњева. Код тебе затворено, а рита само тражи — гуњ, памуклију. А у мене, пусто, само куглице, марамице, убрадачи, која свећа и лопате.

МИЛАН

Е, да си се којом срећом синоћ сетио, ја бих ти изнео. (девојци). Деде, цуро! Послужи комшију Максима.

Девојка (служи Максима вином).

МАКСИМ

Де де, цуро! Сети се ти жене, па ће се и тебе момци сећати! (узима чашу, крсти се). Срећна слава! Помози Боже а подржи госпoде. Дај овоме дому све оно, што ја мојој кућим желим. Ове године славио овако — а до године, да Бог да, три пута боље! Ко ти нашао мане, мануо да Бог да празном врећом пред твојом кућом. Ти му давао жито у зајам, а он теби доводио децу у најам. Нека те Бог подржи с твојом женом и дечицом, здрава и весела још много и дуго! — А шта ти знам више? — Спасај се! (куца се с Миланом и испија)

МИЛАН

На спасеније!

МАКСИМ

Е! Осеирисмо, на сокаку, мало пре, с овим нашим новим кметом Спасојем! Мал' нисам пукао од смеја! (смеје се).

МИЛАН

А што?

МАКСИМ

Е, јест рђа, да му нема пара! Сва га чаршија мрзи. — Море, пробе ти он уз чаршију горе, а заметнуо руке на леђа. Замери Павлу Стакином, што му вије јагњеће коже пред мехом; а Јевди опет што не уноси дрва у авлију, што је још јутрос купио. Док не дође до касапнице твог ортака Симе, па ти се тек обрецну на њ: „А што ти, вели, не почистиш те кости испред касапнице?!...“ А овај твој, намћор, као што га је Бог дао, тек избаци: „Вала немам ни једног момка, да то уради; а ако мора бити баш на твоју, а ти загрни рукаве, па почисти, ја ћу ти платити што је право.“ А кмет Спасоје ти плану: „Чекај угурсузе један, показаћу ја теби, ко је кмет Спасоје Богосављевић“. Па ти здими низ чаршију.

МИЛАН

А што сте га дирали! Маните рђу!

МАКСИМ

Ама Бога ти, што се ти не прими ономад кметства, кад те оно избасмо. Него плати и учини, да овај пас дође? — Е, мрзи на тебе к'о на Турчина само за то, што си имућан и што ти тако добро радња иде.

МИЛАН

А што да ме мрзи? Ја му нисам ништа учинио!...

МАКСИМ

Ко?... Бог и душа, да може попио би те у кашичици воде!

МИЛАН

(нуди га дуваном)

А мани рђу, Бога ти! Ја бих дао још триста цванцика да су тражили, само да не будем кмет. Море, то ти је главобоља! Мораш остављати свој посао, па радити општински. Па онда, ја нисам научио да се свету замера, а на таком се месту

мораш замерити. Ја више волим своју радњу и свој мир, него десет кметстава.

МАКСИМ

Вала, право и кажеш! Јес!... За тебе таког добричину и за твоју велику радњу и није та пандурска служба. Ти си и онако у свој чаршији признат као најпоштенији грађанин. (Девојка, служи вином). Здрав си! (Испије; као сети се нечега) Ја! Заборавих ти казати. Пројезди ти мало час овуд низ чаршију твој пријатељ Илија из Словца с оним Радованом адвокатом, на два дората... е чисто се чаршија тресе!

МИЛАН

А гле! Чудо нису одјахали код мене? Радован, кад дође овамо, увек је мој гост. Ја сам с њим друг још из детињства. И он је родом одавде; само је морао отићи у окружну варош због своје адвокатуре...

МАКСИМ

Ја, знам.

МИЛАН

А Илија, он ми је пријатељ. Моје жене сестра удата је за његовог једног брата. И он увек долази мени о слави, а и ја њему одлазим у село и о слави и о преслави.

МАКСИМ

Ама, Бога ти, шта би с оним његовом парницом?

МИЛАН

Чијом парницом?

МАКСИМ

Та Илијином.

МИЛАН

Је ли око оне воденице његове и Велимирове?

МАКСИМ

Ја, ја! Бога ти, знаш ли ти каква је та ђавоља парница?

Ја сам много слушао о њој; а знаш: геак к'о геак! Лаже, domeће; не знаш му крсна имена.

МИЛАН

Вала, право да ти кажем, каква је ствар мрзи ме и жао ми је и што знам, а камо ли да говорим о њој.

МАКСИМ

Дела, Бога ти, испричај ми! Бар знам да ћеш ми ти истину казати.

МИЛАН

Па то ти је, комшија, овако било: Имали су они, пре две године, једну воденицу на Колубари, с пет витлова на најбољем месту, баш поред њаде. Није стајала ни дан ни ноћ. Долазили су помељари чак из друге нахије, да ту жито самелу. А ти знаш, вала Богу, како је то грдно имање, кад ко има воденицу на такој реци.

МАКСИМ

Знам, човече! Ту је сигурнија пара, него на најсигурнијој облегацији.

МИЛАН

У такој воденици вреди један витао по 5—600 дуката... Еле, у тој воденици била су три витла Илијина а два Велимира Пантелића из Ратковаца. С једне стране воденице, као што знаш, имање је Велимирово, а с друге стране грдно имање Илијино...

МАКСИМ

Знам човече, Илија је најбогатији сељак у овом срезу. Кад начелник дође у срез, конакује у његовој кући.

МИЛАН

(наставља)

Воденица је била на имању Велимировом. Тапију су, наравно, имали; један на три а други на два витла. Ујам су узимали сваки од својих витлова. Преклане пошто су лакомице и точкови већ иструнули у води, науме они да начине нову сву дрвенарију. А баш некако у то доба беше вода ударила новим коритом, те се воденица морала померати. Они се договоре те воденицу изнесу на једно сто

хвати уз реку, на згодно место — на имању Илијином, где је и сад... Еле, начине они нову воденицу и другу брану. Отпочне воденица млети. Света као и увек пуно; по 40—50. Кола чекају; не можеш џадом проћи од силних помелара. — Кад не лези ђаволе мој пријатељ Илија, заседне у воденици, па кад Велимирови кућани дођу по ујам а он ти их истера на поље. Дође и сам Велимир, а Илија с воденичаром нападне га тући и ружити, говорећи му: „Шта ти мене напаствујеш? Ово је моје добро, моја воденица, на мом имању!“... Бадава њему Велимир доказује тапијом у руци: да су два витла његова; Илија се не да ни осолити, тје! Велимир не буде лењ, напише тужбу и тужи Илију што му његово имање хоће просто да отме.

МАКСИМ

А их, по Богу брате! Зар и таких људи има на свету?

МИЛАН

(наставља)

То се, Бога ми код суда мало дуже задржа, а Илија мисли већ је његова воденица. — Један пут дође баш он мени у дућан; па пошто одвоји све што му је за кућу требало, ја му на само онако пријатељски рекнем: „пријатељ Илија! Што, човече, ту ствар с Велимиром сам не изравнаш? Парничити се рђав је занат. А осим тога баш никако не доликује тако добрим и богатим људима, као што си ти и Велимир, да се парниче!“... На то ће он мени: „Проћи се Њорава посла пријатељу! Ти и не знаш како та ствар стоји; теби је ваљда напунио уши онај лопов из Ратковаца? Ама неће прокопсати бели!“ Оно истина, и нисам знао. Тек сам после чуо све од Радована адвоката... Ето, то ти је та парница, што се ево већ две године вуче, а не зна се на чему је. По казивању Радована адвоката, који Илију заступа, канда је већ близу крај, и канда ће Илија парницу изгубити, па не само парницу него неће му отићи и његова три витла, на плаћање оштете

Велимиру, и судске таксе. Можеш мислити колико ће му отићи кад се две године парниччи. Још му рече Радован, ако Илија парницу изгуби, отићи ће две године на робију, што се један пут по том спору криво заклео. — Ето, кад човек тражи хлеба преко погаче! И право му је! Тако ти је, мој комшија, то било.

МАКСИМ

А их, по Богу брате! Што ти се Илија обрука! — Ја право ти кажеш, никад не терај ствар до суда!

V

Никола. Милинко. Марија и пребашњи

МАРИЈА

(с поља)

Изволите, изволите унутра!

МИЛИНКО

На здравље, газда Милане!... Срећна ти слава, да Бог да!

(Пољуби се с Миланом)

НИКОЛА

Срећан празник, газда Милане! За много и дуго! (пољуби се с Миланом).

МИЛАН

Хвала, хвала, Милинко! Хвала, мајстор Никола!

МИЛИНКО

(окрене се Максиму)

Како си ти ћир Максиме?

МАКСИМ

Хвала Богу! Како ти катранџија, (поправља се) хоћу рећи кантарџија?

(смеје се)

МИЛИНКО

Ја сам бре оцаковић овде. Ти си катранџија.

МАКСИМ

Хо, хо, хо, хо! Боме и јес овај оданде, где се катран пече!

МАРИЈА

Изволите сести, мајстор Никола; изволите, Ми-
линко!

НИКОЛА

Хвала, газдарице сешћемо лако. Хвала Богу у
овом дому има се где сести.

МИЛИНКО

(шалећи се)

Ја знам газдарице, да теби није право што ми
овако одмах после ручка грунусмо. Нисмо вам дали
ни кашику оставити. Али шта ћеш? Пијаница јед-
но, а механција друго... Ја као велим, овако док
још нема гостију више ћемо попиту.

МАРИЈА

Наопако! Како то говориш Милинко? Данас је
наша слава; данас и јесте дан да се пије.

НИКОЛА

Знам, знам, газдарице; али сутра ћеш ти сама
успремати вашар по кући, а нас неће ни једног ни
од корова, да ти помогне.

ДЕВОЈКА

(послужује вином)

МАРИЈА

Бог с вама! Па ја у својој кући и онако морам
спремати и чистити... као сваки дан.

МИЛИНКО

(узима чашу)

За здравље домаћиново, и његови укућана! Спа-
сајте се!

МИЛАН

На спасеније!

СВИ

(испију)

МАКСИМ

Е, идем ја часом у дућан.

МИЛАН

Та седи, комшија! Ниси још ни каву попио.

МАКСИМ

Сад ћу ја опет доћи. Остало ми је само дете у дућану.

(Николи и Милинку). Збогом, оцаковићи. Чувајте се да не прогутате чаше, хо, хо хо, хо! (оде).

МАРИЈА

(и она оде за њим)

НИКОЛА

(за Максимом)

Путуј, Игумане, не старај се за манастир. (Улази Бура)

VI

Бура и пређашњи

БУРА

Газда Милане! Поручио ти Радован адвокат, да дођеш часом доле у нашу механу. Тамо је и газда Илија из Словца, и Јеремија шумар.

МИЛАН

У чију механу?

БУРА

Код газда Јовише.

МИЛАН

Жао ми је; али ја данас славим и не могу никуд од куће ићи. Реци ти њима, нека они овамо добу.

БУРА

Добро (оде)

ДЕВОЈКА (послужује госте вином па кавом; каву доноси с поља. Девојка треба да пази на ово послуживање; јер овај чин представља славу по подне: Прво треба сваког госта послужити 1—2. пут вином, па онда слатким, па опет 1—2. пут вином, па кавом. Ваља да пази строго на ред: ко је пре

дошао тога треба и пре послужити. — Жене се прво послужују слатким па онда вином и. т. д.)

VII

Ивана и пребашњи

Ивана (носи завијене мушке чарапе, свилену мараму, два фина сапуна завијена у сребрну хартију, и у три фишека шећерлеме)

На здравље! Срећан ти празник, зете! (рукује се с Миланом и даје му чарапе и сапун).

МИЛАН

Хвала, свајо, хвала! А камо мој пашеног?

ИВАНА

Е па он је јутрос био. После подне знаш да је за жене.

НИКОЛА

На тај начин, ми онда нисмо требали ни доћи?

МИЛИНКО

То толико значи: као чистите се!

ИВАНА

(поцрвенивши)

А, не, Боже сачувај! Седите ви. Ја ко велим само, таки је чаршиски ред. Пре подне долазе људи а после подне жене. А ја знам, да је то код мог зета све једно. Он слави по сељачки: код њега се на слави и игра и пева чак и после пола ноћи.

МИЛИНКО

Е, кад је тако, а ми да останемо.

НИКОЛА

Дела, Милинко, да прекрстимо ноге на овом миндерлуку, па док нас не истерају нећемо отићи. А Бога ми, дубок је подрум; тешко ћемо га испразнити!... Цуро, дај тај дуван отуд.

МИЛАН

(дода му дуван: улази Марија)

VIII

Пређашњи и Марија

ИВАНА

(спази Марију)

Срећна ти слава, сешо! (пољуби се и да јој свилену мараму и сапун)

МАРИЈА

Хвала ти, Ивана!

ИВАНА

А где су ти деца? На, дај им ову шећерлему. (да јој сва три фишека).

МАРИЈА

Хвала! Па седи Ивана. Шта радиш? Јеси ли здрава, шта ради Мика?

ИВАНА

(седне на миндерлук према Николи и Милинку)

Хвала Богу, здрава сам. Мика оста у дућану. (разговара тихо с Маријом)

IX

Пређашњи и Сима

СИМА

(Кад говори све успија устима, претвара се да је добар, увек се смеши кад с ким говори, а у ствари је перпедењак)

На здравље! (приђе Милану, који је у разговору с Милинком и Николом, и одведе га мало напред)

МИЛИНКО и НИКОЛА

за се пију и разговарају се)

СИМА

(тихо)

Газда Милане! Ја сам дошао, да ми даш још сто и двадесет дуката, да платим оне дебеле свиње, што их ономад узесмо од Гаврића из Бровића. Натурио се неки Београчић и хоће да му дуплира капару од двадесет дуката, што сам ја капарисао за нас, па

геак к'о геак, за мало већу цену може му још данас теслимити. Свиње сам јевтино купио, а цена им је добра.

МИЛАН

Ух! Човече, како сад да ти дајем новце! Баш данас! Да остављам госте и славу, па да идем у другу собу за новац ради твојих свиња?

СИМА

Али геак је тај у чаршији, па ако га онај салети, можемо бан бадава изгубити толики новац.

МИЛАН

(мало љутито)

Е, па причекај мало! Сад ћу ти донети. (оде)

Х

Пређашњи без Милана

МАРИЈА

Седи Симо! (девојци) Милка, послужи нашег Симу.

СИМА

(успијајући)

Хвала, газдарице! Та ја сам до подне већ био један пут на слави; а ово сам сад дошао послом.

ДЕВОЈКА

(га послужује вином)

МАРИЈА

Та дела, Бога ти, послужи се! Шта то мари што си јутрос био.

СИМА

(узима чашу, крсти се)

Срећна слава да Бог да! (попије)

МИЛИНКО

(пецкајући)

Па како ти, газда Симо? Како иде твоја касапница? Има ли ћара? Бога ми ти треба у руку да љубиш овог газду Милана. Он улаже толики новац, а у радњу ти се никако не меша, а овамо сте једнаки ортаци.

СИМА

Хвала му за то! Богат човек, па хоће и мене си-ромаха да помогне.

НИКОЛА

Знам, знам. Али ти си гоља као и ја, а овамо у касапници жариш и палиш као да је твоја (заједљиво). Тако ти је то! Ваља имати среће. (тихо Милинку) Што је ово препреден лисац, то не роди мајка више! Ја му не бих никад веровао!

(настави тихо с Милинком)

СИМА

(за се)

Тако ти је то! Ем си туђ слуга, ем те још сваки уједа! Па и овај газда Милан! Огаздио се, па сад неће ни новац да броји на своју славу. Ах! Не могу ја дуго још с њим. Раскрстићу се, па макар било и наопако; само док увребама прву прилику. А што да ја будем млаби и да ми он заповеда, кад могу бити и свој газда? А чудна ми чуда држати касапницу!

(Марија изиђе).

XI

Пребашњи. Милан.

МИЛАН

(носи кесу, тихо Сими)

Ево ти новаца! Овде је сто и двадесет дуката. Ја сам пребројао. Само пази добро: плати то пред људима, да ти после не одрекне.

СИМА

Знам, човече! (за се). Већ мисли, да не знам ни толико. Знам ја више него он, само он има више среће. Али ако Бог да, бићу и ја срећан. (меће новац у копоран). Збогом! (оде).

МИЛАН

Дај де нам, Милка, још по једну! (узима чашу). Добро ми дошли, гости моји! Спасајте се! (испије).

НИКОЛА и МИЛИНКО
На спасеније! (испију).

XII

Пребашњи. Радован адвокат. Илија Јевремовић.
Борбе писар. Јеремија шумар. (долазе у разговор;
за њима). Марија.

РАДОВАН
(с врата)

Камо тај газдетина! (погледа пребашње). На здрав-
ље! (Милану). Срећна ти слава, за много и дуго!
(пољуби се с Миланом).

ЈЕРЕМИЈА

Срећна ти слава за много лета и година; у здрав-
љу твога светог Тому дочекивао, госте веселио, по-
друм празнио и био вернији од твога свеца Томе!
(пољуби се с Миланом).

МИЛАН

Хајд', хајд', ти!

БОРБЕ

Честитам ти славу, прико! (пољуби се с Мила-
ном). Ти си мислио, неће Борбе доћи! Хоће, боме!
Таком газди он не прашта.

МИЛАН

Хвала вам, пријатељи, што сте ме се сетили! (нуди
их да седну; сви поседају).

РАДОВАН

(Марији пружи руку)

Како си ти, газдарице?

МАРИЈА

(рукује се с Радованом и осталима што су сад дошли;
озбиљно)

Хвала на питању? Како сте ви?

ЈЕРЕМИЈА

(Марији)

Има ли, Маро, пастрме? Е, баш сам каил на ово
ваше вино.

МАРИЈА
(шалећи се)

Бог те не убио, докле ћеш ти већ пити?!

ЈЕРЕМИЈА
(смеје се)

Бога ти Маро, ја мислим овако до гроба! Шта ћеш, кад ми је така судбина. Одем у шуму: пиј са оним мојим крањцима; дођем у чаршију: пиј по меанчинама с оваким несрећницима, као што сам и сам. Дођем овамо теби и Милану — опет пији! Е, па кад се то мора сваки дан, онда нећу ни прекидати; пићу једнако! (зацене се од смеха).

ДЕВОЈКА

(служи вином, Марија донесе пастрме у тањиру, Радован, Илија, Јеремија, Борбе, Милан, Милинко и Никола узимају чаше; неки се крсте, неки се куцају; сви пију).

ЈЕРЕМИЈА

Аха! Благо оном ко га пије! (Марији) Море Маро, дај овамо ту пастрму и две три пуне оканице! (узима пастрму и оканицу с вином па меће на миндерлук). Тако, па си ти сад мирна! Ко ће, море, ове смукове наслужити из тих напрстака! Овамо ти њима оканицу. (Николи и Милинку). А шта сте ви тамо сели? Овамо у друштво.

НИКОЛА и МИЛИНКО (донесу две столице с ћошка и седну одмах до миндерлука). Бога ми, право кажеш!

РАДОВАН

(који се разговарао тихо с Милинком)

О, о! Сећаш ли се нашег детињства? Ја мислим, да онаких обећењака никад више неће бити; као што бесмо нас три ојаковића: Ја, ти и Јеремија.

МИЛАН
(смеје се)

Како да се не сећам? Али ти нам оде за адвоката, а овај точковић од котура се преко. Не би га неких шест година; па кад му умре отац, он дође, те се смири, и поче шуму сећи. (смеши се)

Па да видиш, и уме лола! Није бадава био преко. Ја сам остадох. Шта сам знао? Имао сам мајку стару. Новаца готових нисам имао, само ону кућицу очеву. Њу продам за сто дуката и почнем радити; па, хвала Богу, за ових дванаест година добро!

ЈЕРЕМИЈА

(који је овај разговор слушао)

Ти и не знаш, Радоване, шта је наш Милан? Мене ти питај! Ја сам с њим једнако. Море, он ти је најбогатији човек у целом овом крају. Ја мислим, с њим се не може нико мерити...

МИЛАН

Батали, човече, то! Хајде да пијемо, да се веселимо. (Илији). Шта је пријатељ Илија? Шта си се ти тако снуждио, ко да ти кућа над главом гори?

ИЛИЈА

(за све време од како је дошао снужден и невесео).

Хеј, драги прико, не питај! Чини ми се, да је на мени цела ова твоја кућа. — Знаш ону моју проклету парницу! Извуче ми где год који грош готов имадох, па ево већ, на несрећу моју и крај јој је гу, и то по мене наопако!

МИЛАН

(сажаљевајући)

Хеј, хеј, пријатељу! Говорих ја теби, да је рђав занат парничити се! — Па шта си сад намислио?

ИЛИЈА

Ето, нека ти каже господин Радован.

РАДОВАН

Брате, ево шта је: ствар је свршена. Он је парницу изгубио. Мени је један пријатељ, који је код окружног суда казао, да ће Илија парницу изгубити. И сад нема друге помоћи, него да се он измири с Велимиром, док још Велимир не зна да ће се ствар пресудити у његову корист. Иначе је Илија пропао; јер трошкови и судске таксе однеће му више него што вреди цела воденица; а уз то ће бити осуђен и на робију. За то сам ја кастиле јутрос зором долетео његовој кући, па сад да гледамо да их како

год насулимо. Ево, да га окупимо, ја, ти, Јеремија, писар Бока и ове твоје комшије, (покаже Николу и Милинка) па да ту ствар једном свршимо.

МИЛАН

Па добро! Што нисте ишли њему у Ратковце.

РАДОВАН

Били смо; али он одранио овамо у чаршију. И тако ми дођемо овамо. Нађемо Јеремију у Јовишиној кавани. Тамо се деси и писар Бока и они присташе да припомогну да их намиримо.

БОРБЕ

Па да боме, шта ту ваздан! Да их намиримо. Та они ће као комшије опет требати једном другоме.

ЈЕРЕМИЈА

А, шта ту, морају се они намирити! Ми оволики ваљда ћемо моћи обрлатити оног мргоду Велимира. Море, људи отму земље и градове, а камо ли да не измире два човека! (цери се) Је ли тако, а?

НИКОЛА

Тако! Тако је, тако!

МИЛИНКО

Бога ми, из душе ми говориш!

РАДОВАН

Ми смо те, Милане, баш због тога и звали да дођеш у Јовишину механу, да их тамо поравнамо. Ево ја сам тамо већ и поравнање написао. (Извади из цепа два табака хартије). Истина, није лепо што те дирамо баш данас, кад ти је слава; али баш се не може друкчије. Ја, као адвокат Илијин, да га зовем неће доћи. Писар Бока, као полицијска власт, да се меша у то — не може. Дакле, ми мислимо да би добро било, кад би га ти од своје стране зовнуо; јер ти си с њим добар пријатељ. Он је твоја муштерија, а добро се живите. Ако икоме, теби ће учинити.

МИЛАН

С драге воље, брате! Ништа то не чини, што ми је данас благ дан. Људима учинити добро, није

грехота ни на највећи празник. А знате ли ви да ли је он још у чаршији?

БОРБЕ

Мало час видео сам га у Перичиној механи.

МИЛАН

Чекајте! Сад ћу ја послати момка, да га зовне (оде вратима и виче). Ристо! Ристо! (Улази Риста)

РИСТА

(на вратима)

Ево ме, газда!

МИЛАН

(му шане на уво; Риста оде)

ЈЕРЕМИЈА

(наспе свима чаше)

О, помози, Боже! Да ли ћу ја ово моћи попити! (истресе чашу)

СВИ

(се смеју Јеремији)

МИЛАН

(враћа се)

Истина, Велимир је доста тврдоглав, али ја ми-
слим, да ће попустити за љубав нас толиких.

РАДОВАН

Док он не дође, да ти прочитам ово поравнање, које смо саставили. (Извади један табак да чита, па случајно каже). Ах, ово је копија. (баци тај табак иза себе на миндерлук, а други развије и чита).

„Поравнање. Између Илије Јевремовића, сељака из села Словца, и Велимира Пантелића, сељака из села Ратковаца, о спору око воденице. Ми, доле подписани, тврдимо, да су се данас, 4. октобра 1867. године, пред нама, Илија Јевремовић, сељак из села Словца, и Велимир Пантелић, сељак из села Ратковаца, поравнали овако: Прво: Илија уступа Велимиру у сопственост два витла у воденици која постоји на Колубари, око којих се парнице. Друго: Илија даје Велимиру два стотине дуката цесарских у име накнаде за његову двогодишњу дангубу. Треће: Велимир пристаје да по пола плате судске таксе

и остале трошкове парничне. И четврто: Велимир од данас одустаје од сваког даљег тражења и парничења“. — (Милану) Ето, Милане, то ти је поравнање. (окрене се осталима) Ја мислим, да ће тако бити и један и други задовољан.

МИЛАН

Па разуме се да хоће.

БОРБЕ

Тако је и право.

(сви заједно)

ЈЕРЕМИЈА

Ништа боље и паметније.

НИКОЛА

Тако ваља! Што је право и Богу је драго.

МИЛИНКО

Тако треба. (смеје се) Бар ће бити добар алвалук.

РАДОВАН

Сад треба још да се потпишу поравнатељи; али, по што Велимира још нема, дај, Бога ти, Милане перо и мастило да се часком ми као сведоци потпишемо. Па ако их намиримо, нека је ово готово, — да ти после не досађујемо, теби је данас благ дан... Онда нека поравнатељи оду часом с писар Боком у среску канцеларију, да им ово још данас потврди, док се није смркло, како бих ја сутра рано могао с овим поравнањем престати окружном суду.

МИЛАН

(оде по мастило и перо и узме велики послужавник, на коме ће се сви потписивати)

БОРБЕ

Могу ја то, човече, потврдити и после канцеларијског времена.

ЈЕРЕМИЈА

Море, људи, лако ћемо с тим. Угреја се вино. (Сви се куцају и пију)

ИЛИЈА

(узима први перо, и пита Радована гледајући у онај табак на послужавнику).

Где ћу?

РАДОВАН

(потписује се, гласно изговарајћи сваки своје име и занимање, и то редом).

„Поравнатељи: Илија Јевремовић, сељак, из села Словица. Сведоци: Милан Р. Годоровић, трговац. Јеремија Јанковић, шумар. Никола Бркић, терзија. Милинко Вељковић, кантарџија“

РАДОВАН

(узима последњи перо и пише и говори гласно).

Велимир Пантелић, сељак, из села Ратковаца. — Ово је поравнање написао и неписменог поравнатеља Велимира потписао Радован Живковић, адвокат“. — Тако! Да избегавимо човека од беде невидовне; а сад наоштрите зубе да Велимира наговоримо.

(Савије поравнање и мете у џеп. Спази Велимира).

А, ево га!

XIII

Пребашњи и Велимир

ВЕЛИМИР

Помаже Бог, овоме дому! Срећна ти слава, домаћине! (пољуби се с Миланом). Ја, бога ми, сад од твог покућара чух, да ти славиш данас. (окрене се и упита се са свима осим Илије).

МИЛАН

Добро ми дошао! (Јеремији). Дај де то вино, Јеремија! — Деде, газда Вељо, мало овог жупског. (Нуди Велимира пуном чашом).

ВЕЛИМИР

(узима чашу)

Какав газда! Газда сте ви овде по чаршији. А сељак је мученик. Па и оно што крваво својим знојем заради и то му отимају! — (мотрећи Илију, крсти се). Срећан празник, за много година, у здрављу дочекивали! (испије).

МИЛАН

Да Бог да!

ЈЕРЕМИЈА

Није ваљда баш тако, к'о што ти велиш, газда Вељо!

ВЕЛИМИР

Бога ми ти, истину говорим. Па кад ти јабана отимље, није ти ни криво; али кад онај, с ким си до јуче јео заједно со и леб, онда те баш заболи до срца!

МИЛАН

Шта ту?... И ти си задро ко зеља у плугу. Што ту ствар једном с твојим комшијом Илијом не свршиш? (погледа Илију)

ВЕЛИМИР

А, то ће суд свршити. Наопако још да суда нема, свукли би ти и гуњ с лећа.

МИЛАН

(помирљиво)

Остави се, човече, суда! Кад сте ви сами почели, сами треба и да свршите. Доста је било већ суђења и теби и њему; што се не насулите к'о људи?

ВЕЛИМИР

А што сам ја толике новце за ове две године судећи се потрошио, то ништа? Нека, кад је дошло до суда, нека суд и пресуди!

БОРБЕ

Море, мислите ли ви, да смо ми чиновници само за то од државе постављени, да ваше свађе истерујемо? — Ајде, газда Вељо, дела, измири се с човеком.

НИКОЛА

(наваљује)

Та хајд, хајд, намирите се!

МИЛИНКО

(тако исто)

Намирите се, људи, намирите се!

ЈЕРЕМИЈА

Та ваљда се нећете парничити до века? Хајде, попусти мало ти, мало газда Илија...

ВЕЛИМИР

Вала, кад сам чекао две године, чекаћу још. Још није код Велимира из Ратковаца ударила руда у брег. Још он има дуката!

МИЛАН

Ми баш велимо, никако друкчије, газда Вељо, него да се ти и Илија измирите и намирите.

РАДОВАН

Тако свесни људи и раде. Ја нисам никад могао веровати, да човек може толико позмен бити, па још на свог првог комшију.

ВЕЛИМИР

(иронично)

Како, како велиш, г. Радоване?! А кад оно беше прво рочиште, а ти развукао вилице оволико на мене: „Е не ћеш га млетити више, Велимире, ако ја Радован будем жив!“

РАДОВАН

Па, ја сам то у љутини казао.

ВЕЛИМИР

(задрто)

Е, и ја сад опет овако кажем: „Е не ћеш ме, г. Радоване, истерати из моје воденице, па макар на кози ор'о!“

МИЛАН

Окани се, молим те, беспослице, газда Вељо! Та ви сте комшије, богати људи, није лепо да свет на вас показује прстом: „Ево, ово су оне две инације“. Та ви ћете опет један другом требати. Људи смо, човече, један без другог не можемо. Шта се и шта у свету не догоди, па опет то људи у ред доведу. Састану се, море, горе и воде, а да се не може састати на једном путу човек с човеком. Мало ћеш попустити ти, мало мој прика Илија па ети ти. Бог и душа, деце ми моје, и данашњега ми крсног имена, — немам никаквог интереса, — а волео бих да вас двојицу измирим, него да ми ко поклони најбољу кућу у чаршији!

РАДОВАН. ЈЕРЕМИЈА. МИЛИНКО. НИКОЛА. БОРБЕ
(навале на обојицу)

Та хајде, људи, измирите се!

ВЕЛИМИР

(отима се)

Не, не! Ја хоћу правду. А знам где ћу је наћи!

МИЛАН

(ухвати Велимира за руку и вуче ближе Илији)

Та овамо руке један другом!

СВИ

(навале: Једни вуку Илију, други Велимира да се зближе и рукују. Илија се отима, а Велимир неће никако да се мири).

МИЛАН

(наставља)

Пољубите се к'о браћа, па живите у љубави као што сте и пре живели! А сад лепо да начинимо и потврдимо поравнање. Па кад смо се овако лепо састали, да се не растајемо сутра до зоре, него да пијемо у срећно, опет обновљено ваше пријатељство.

ВЕЛИМИР

Јок, јок, газда Милане! Теби част и поштење и твојој кући; хвала ти на дочеку. Али ја се никако нећу мирити с Илијом. Нас само суд може намирити.

МИЛАН

Ама, човече, ваљда ти ниси паметнији од оволиких људи?!

ЈЕРЕМИЈА

Ко не слуша људи, тај није човек!

ВЕЛИМИР

(пакосно)

Како велиш, Јеремија?

ЈЕРЕМИЈА

(љутито)

Ја казах!

ВЕЛИМИР

(у иронији)

Па зар кад ти мени кажеш: „Иди скочи у бунар!“ ја да скочим!

МИЛАН
(наваљује)

Бога ти, ти нећеш да се намириш?

ВЕЛИМИР

Нећу!

МИЛАН

И баш нећеш?

ВЕЛИМИР

Нећу, тако ми мога светог Алимпија!

МИЛАН
(љутито)

Е, ја таквог инације још нисам видео!

ИЛИЈА

(који је све до сада ћутао, плане)

Шта је, газда Велимире, шта хоћеш ти? Море, још ти ниси добио воденицу! О, о, имаш ти још, синко мајчин, да се пуштиш! Па опет се не зна, да ли ћеш добити, (подругљиво) јер се параграф може окренути и овако (показује прстима) и онако па опет је параграф!

ВЕЛИМИР

(пакосно виче)

Вала, газда Илија, тераћу те до божије куће; да ако све параграфе пребемо! Нећу ти опростити, па да бих знао, да ћу и ја и моја чељад у кући, и мал и моје имање све у содом отићи! А има Велимир још у ћемеру дуката; добро се он потпасао! Није дао све на адвокате и частећи господу по чаршији, као ти — да им се улижеш. Па опет ниси раван с њима; рита си к'о и ја! Ништа ниси бољи, ама баш ни колико црно испод нокта! Море, ја ћу тебе огерати тамо доле у Точидер, да туцаш камен! Да видиш како је то отимати туђе имање. Море није ово гора Романија, овде има власти и закона! Упамти, море, што ти кажем: ово је Велимир из Ратковаца! Не можеш ти изаћи на крај с њим!... (полазећи). Показаћу ја теби како се отима туђе имање!... Инација, ја! (оде, крупним одмереним корацима).

XIV

Пребашњи без Велимира

МИЛАН

(зलोвољно, дође до миндерлука, узме ону копију мислећи да је оригинал. Радовану).

Ето ти поравнања! Шта ти вреди сад, што си га писао. (подере). Та знао сам ја, да је Велимир намћор и да неће пристати сад да се измири. (Илији) О, о, пријатељ Илија! Што ме не послуша, кад сам те оно саветовао, да се још лане измириш? Можда би онда пристао.

ИЛИЈА

(љутито)

Шта ти, пријатељу, булазниш! Ја онда нисам ни сањао, да ћу парницу изгубити. То ми је све господин Радован крив!

МИЛАН

Није ти крив Радован ту баш ништа. Човек тражи своје право.

ИЛИЈА

(напрасито)

Како право? Воденица је била мога деде и мога оца.

МИЛАН

Ја знам, да је она била твога деде, али твој је отац после продао два витла. Човек доказује то тапијом.

ИЛИЈА

(као и пре)

Шта продао? Није он продао, него је Велимир преварио мог оца и отео му, брате отео! Море, не знаш ти какав је то катил.

XV

Пребашњи, Ката. Милица. Станојка.

За њима Марија и девојка, доцније Сима.

КАТА

(заједно са Станојком и Милицом)

На здравље! Срећна слава!

СТАНОЈКА

(Све заједно у један мах)

На здравље! Срећно весеље!

МИЛИЦА

На здравље! Срећан празник!

(Милица се пољуби с Маријом а Милана пољуби у руку и даје Марији кошуљу као дар, Милану чарапе).

МИЛАН

(прима дар од Милице)

Хвала, хвала! Жива била кумице!

МАРИЈА

(нуди жене да седну; Жене поседају лево на миндерлук. Људи кад се поздраве с женама опет за се говоре и поседају десно на миндерлук).

МИЛИЦА

(Марији)

Ала сте сретни, слатка кумо! Како је данас леп дан! Са свим би се могло у авлији седети. Само да и наш свети Бурђиц буде тако леп. Лане нисмо могли собу од блата очистити сутра дан, тако је киша падала.

МАРИЈА

Та биће ваљда и на вашу славу лепо, јер ове је године сува јесен, није као лане.

СТАНОЈКА

(узима слатко)

Ух! Ала ти је лепо слатко! Где си га купила?

МАРИЈА

Сама сам га кувала.

КАТА

(узима слатко)

Баш ти је испало за руком.

СТАНОЈКА

И ја сам ове године кувала, али вишње овог лета нису ваљале, па ми се покварило.

МАРИЈА

Ја сам накувала и за дућан, да те не слажем,
близу сто ока, па све ми је лепо.

XVI

Пребашњи. Максим с циганима

ЦИГАНИ

(свирају и певају песму)

А куда си залутало младо?
Међу јате тице непознате.
Ви не знате да зета имате
А зет вам се свако вече јавља;
Свако вече, добро вече! стара.
Али стара њему одговара:
Зете псете и обежењаче,
Зете псете, не долази често,
Ти си моје чедо изуједо!
Синоћ беше бело и румено,
А данас је модро и зелено!

ЈЕРЕМИЈА

А! Ево и свирача, сад ће бити весеља.

МАКСИМ

(грли Милана)

Волим те, газда Милане, Бог и душа, к'о рођеног
брата! Је ли, ти се не љутиш, што ја ове цигане до-
ведох?

МИЛАН

(весео)

Којешта, комшија! Баш ми је мило! Хвала ти
што си се сетио.

МАКСИМ

(женама)

Како сте ви, варошке? (осталима). Како сте сви
тако редом?

СВЕ ЖЕНЕ

Хвала Богу, како ти, газда Максиме!

МАКСИМ

(весео)

Е, јест! Данас, кад мој газда Милан слави, и ја сам газда.

ЈЕРЕМИЈА

Дед, Маринко! Засвирај једну нишевљанку, да се мало растресемо, доста смо седели.

XVII

Пребашњи. Три варошанина и три варошанке.

МАКСИМ

Нека се зна, кад мој комшија слави!

Цигани засвирају нишевљанку, жене повежу мараме око појаса, хватају се у коло сви, осим Радована и Илије, који за то време оду на ћошку и седну на столице. Коло води Јеремија. Сви се хватају за појас.

БОРБЕ

(Милици)

Овде, кумице, до мене да ми срце не вене!

МИЛИЦА

(стидљиво ђхвати се до Борба и игра)

МАКСИМ

(гостима што су сад дошли)

У коло! — Коловођо, кад нас је хвала Богу околно, изводи напоље.

(Максим је задњи у колу добро игра и набраја).

ЈЕРЕМИЈА

(изводи коло на поље играјући. За цело време ове сцене, чује се у авлији, час коло како цигани свирају, час певање, весеље ит.д. али сви тихо).

ИЛИЈА

(замишљен гледа Радована)

Па, господине Радоване, шта ћемо сад???

РАДОВАН

(клонуо)

Човече, не треба губити са свим наду!

ИЛИЈА

Каква нада! То је свршена ствар. Ја сам парницу изгубио. Па сад ваља плаћати Велимиру оштећу, што није две године узимао ујам у воденици. А од куда? Ја немам ни гроша; потроших где год шта имадох трчећи по суду две године. Сад, што сам потрошио готовину нека ћаво носи, али због тебе, море, ја презадужих цело моје и мојих задругара имање. Дадох ти до сада преко три стотине дуката; за то моји задругари ништа и не знају, јер сам те новце узео на зајам. Облигацијама излази рок до месец дана, а ја немам чим да их исплатим. Надао сам се све тој парници. Па сад, ем што ми извуче паре, још ми натовари и срамоту под моју старост; хоћеш, ето и на робију да ме отераш! А ти све још непресатно једно те једно: „човече, има још наде“.

РАДОВАН (увређено)

О, човече, ала си ти смешан! Говориш као да ја нисам ништа на томе радио?!

ИЛИЈА

Знам, да си радио, али наопако! К'о ни себи ни своме! (сав задршће од узбуђења). Мени је већ догорело до ноката! Ја не смем отићи жив кући на очи мојим задругарима; нити могу живети, под овом срамотом, што ми ти нанесе! Ја сам смислио шта ћу, па ћу, тако ми Бога, то и учинити. (Радован се тргне уплашено, наставља). Ти си ме довео до пропасти, па кад сам ја пропао, хоћу бар да се наплатим на теби, јер си ти узрок мојој пропасти! (Маши се руком за пиштољ). Прво ћу тебе, па онда себе! (Запиње пиштољ).

РАДОВАН (у страху муца)

Та... та, чо... човече!... Ти се ваљда шалиш?

ИЛИЈА

(зграби Радована левом руком за прса и напери пиштољ).

Каква шала! Мени очи искачу!

РАДОВАН

(пребледи)

Та, човече, помисли... помисли шта чиниш! Та пусти ме мало да себи доћем! Па... па... ево, ево, да ти покажем да сам ја то радио како сам најбоље могао! (вади пуно хартија из џепа) Ево, ово је прва одбрана, ово апелата апелационом суду, а ево и за касацију. (отвори и трећи табак хартије, у једанпут спази да је то оригинал поравнања, сети се нечега). Ах! Чујеш! Па ми смо на коњу! Ево оног поравнања. Милан га није подерао; он је подерао копију место оригинала.

ИЛИЈА

(пусти Радована)

Па шта нам вреди то поравнање, кад онај катил не пристаје?

РАДОВАН

Сад нам не остаје ништа друго, него да салетимо Борба писара да нам ово поравнање потврди, па је свршена ствар. (спази Борба). Ха, ево Борба!

XVIII

Пребашњи и Борбе.

БОРБЕ

Камо вас? Шта сте се ту забили? Хајдете у авлију, у коло, да играмо и да пијемо! И ју, ју, ју!

РАДОВАН

(Борбу)

Молим те, на часак само! Хоћеш ли ти да учиниш нешто мени и нашем пријатељу Илији?

БОРБЕ

Само ако могу.

РАДОВАН

Можеш. Ево, шта је, да одеш часом у канцеларију, па да потврдиш ово поравнање Илијино и Велимирово.

БОРБЕ

Знам, човече, али ту треба да је присутан и Велимир и да га и он за своје призна... Ти бар знаш, како то иде.

РАДОВАН

(наваљује на Борђа)

То, човече, правим путем више не може ићи. Него, ако знаш, шта је Бог, извуци нас из овог теснаца и спаси човека од робије! Ми те нећемо издати, него ћемо сви потврдити да су се они пред полицијском влашћу намирили, и да смо ми наше потписе признали.

ИЛИЈА

(молећи Борђа)

Аман! За аман! Ти, па Бог! Избави ме!

БОРБЕ

Ама, људи знате ли ви, да је онда моја глава у торби?

РАДОВАН

А! Ево и ове тројице.

XIX

Пређашњи, Јеремија, Никола и Милинко.

ЈЕРЕМИЈА

Ваљда се ми нисмо најмили да сами играмо?

НИКОЛА

Хајде, море, домаћин пита за вас.

МИЛИНКО

Их! Брате изгибосмо играјући.
(Заједно)

РАДОВАН

Врло добро, што сте дошли! Одите овамо.

ЈЕРЕМИЈА

Шта је? Има ли вина?

МИЛИНКО

Шта ћеш?

НИКОЛА

Ево нас.

(Заједно)

РАДОВАН

Ево, браћо, шта је: Кад је онај Велимир такав рчин, да ми будемо људи; баш да не дамо да овај човек овде (покаже Илију) са свим страда. Да ми ово поравнање потврдимо и да један другом поштену реч дамо, да ћемо остати при нашим потписима, и да ћемо свуда потврдити, да су се они намирили.

МИЛИНКО

Али кад Велимир...

НИКОЛА

Знам, то је лепо, али...

ЈЕРЕМИЈА

Ако ви пристанете, ја, вала, не марим.

РАДОВАН

Шта се затежете, људи, где треба спасти човека! Ви се ваљда бојите, да ћете одговарати? Нема ту, брате, никакве одговорности! Велимир ће одрицати; али кад ми сви навалимо и потврдимо, да се он наравнао, — шта ће? Мора пристати! Та он и онако ништа не губи. Примиће одмах две стотине дуката готових и своја два витла, па мирна Крајина.

НИКОЛА. ЈЕРЕМИЈА. МИЛИНКО.

Е, ако је тако, онда да му помогнемо.

РАДОВАН

Друкчије и не може бити.

БОРБЕ

Браћо, ја имам више да страхујем. Али ако ви пристајете, онда и ја пристајем.

СВИ

Пристајемо! Дајте руке! (рукују се)

МИЛИНКО

Е, а шта је с газда Миланом? Хоће ли он пристати?

ЈЕРЕМИЈА

Па шта! Милан ће за моју љубав све учинити. Да му сад ову кућу запалим, не би ми казао ни речи.

РАДОВАН

То је моја ствар! За то се ви ништа не брините. — А ти, Боко, отрчи часом и потврди.
(Даје му хартију. Појави се у дну Сима и слуша).

БОРБЕ

(прими хартију од Радована)
Сад ћу ја. (оде брзо)

РАДОВАН

Тако, и то се сврши! Сад, чим писар Борбе поравнаће потврди, ја ћу на кола, па сутра с њим у суд. (сви се разговарају тихо и живо)

XX

Пребашњи и Сима

СИМА

(који је последњи говор Радованов чуо, за се)
А... тако ли је! А мени Велимир отоич рече, да су га гонили да се с Илијом поравна, али да није пристао. Ови су дакле лажно поравнаће начинили? А, чекајте, кајишари!

(Правећи се да је пијан прилази им)

ЈЕРЕМИЈА

(окрене се и спази Симу)

О, Симеоне вино точи. Хоћу рећи мироточиви, добро што си дошао. Овамо у друштво! Где је та ораница? (узме стакло и сипа свима у чаше) Е деде, Симеоне, једно многаја љета. Али велико, знаш, оно калуђерско. Ти почни, а ми ћемо ти помагати.

СИМА

Хајде, вала, и да отпевамо. (Пева „многаја љета“.
Сви помажу Сими; после песме куцају се и испију
чаше)

СИМА
(весело)

Море, људи, хајте у авлију! Љути се домаћин!

СВИ

Хајде, хајдемо, право велиш! (оду).

СИМА

(полазећи, за се)

Ухватио сам вас птичице моје... ухватио... (оде).

XXI

Илија и Радован

РАДОВАН

(кад испрати до врата пребашње, Илији)

Кажем ја теби, човече, причекај мало, да се
промислим! Ваља бити хладнокрвнији. Ето, да си
ме убио, шта би било? Пропао бих и ја и ти. Овако
смо обојица спасени.

ИЛИЈА

Кад се човеку смркне пред очима, онда не уме
да мисли! Вала, господин Радоване, да се не сети у
добри час, хтедосмо заиста свршити и ја и ти с
овим светом.

XXII

Пребашњи и Борбе

БОРБЕ

Ево мене. Готово је. Да вам прочитам: (чита)
„Да су горе именовани поравнатељи, Илија Јевре-
мовић, сељак, из села Словца, и Велимир Пантелић,
сељак из села Ратковаца, које потписани лично по-
знаје, данас, овој среској власти пристали и ово

поравнање пред потписаним сведоцима Миланом Р. Тодоровићем трговцем, Јеремијом Јанковићем, шумаром, Милинком Вељковићем кантарџијом, Николом Бркићем, терзијом и Радованом Живковићем, адвокатом, које потписани такође све лично познаје, — у свему за своје признали, тврди: за начелника среског писар: Борбе Ристић. No 8396. — 4. октобра 1867. (преда хартију Илији а он Радовану).

РАДОВАН

(узме хартију)

Врло добро. Сад је све свршено.

ИЛИЈА

Хвала Богу! Скиде ми се сињи терет с душе!

(С поља се чује играње кола и подвикивање све ближе, а на последње речи Илијине оркестар засвира стару влахињу; У том се појави Милан, водећи коло. Сви, који су на сцени, похватају се у коло. Кад буде цело коло на позорници — Завеса пада).

ДРУГИ ЧИН

(Истрага)

Декорација и намештај као у првом чину, само без оних баконија на столу.

I

МАРИЈА

(с поља)

Ристо! Однеси оно печење на вуруну, од кад стоји! Кажу вурунцији, баво ће га однети, ако изгори као оно ономад. (улази). Шта ли тако дуго ради Милан код капетана? (узме плетиво с миндерлука и плете). Он иначе врло ретко иде у канцеларију. А сада за ово пет недеља никако не избија из канцеларије. Е, баш ћу га сад чекати, да га питам, што одлази тамо. Мора ми казати! Оно истина, он мени никад ништа неће да каже, шта ради; али сад га нећу оставити на миру, док ми не каже!

II

Пређашњи и Ивана

ИВАНА

Помоз Бог! Шта радиш?

(рукује се с Маријом)

МАРИЈА

Хвала Богу, шта ти радиш?! — Добро што си дошла, да нисам сама. Деца су ми отишла код наших наполичара, а Милан оде некуд послом у чаршију.

ИВАНА

(бојажљиво)

Куку, сешо! Ја сам дошла, да те питам: Је ли истина, што се по чаршији говори?...

МАРИЈА

(зачуђено)

Шта?

ИВАНА

(снебива се)

Та... говори се, да је твој Милан с још некима правио некако лажно писмено, па су их похватали. По чаршији се гуцка како ће га затворити.

МАРИЈА

(препадне се)

Куку, црна Ивана! Је ли то истина, што ми рече?

ИВАНА

Бога ми, ја сам негде, ономад, чула, а данас мој Мика дође у собу и рече ми: „Обуци се, па отиди горе до пашенога, и види шта је то? Они може бити о томе ништа и не знају“.

МАРИЈА

Јаој, мени црној несретници! А Бога ми ће тако нешто и бити! Ти знаш како је он добра срца, па можда су га окупили каки бескућници, а он им није могао одрећи.

ИВАНА

Да ли је истина или није, ја не знам, али по чаршији тако говоре. Па баш добох да те запитам, шта је?

МАРИЈА

Од неког времена — мало, мало, ето ти пандура: „Газда Милане, зове те капетан!“ Ето, и сад га одазвао. Мора да има нешто! — И баш сам данас на-

умила да га салетим, да ми каже: зашто га сваки час зивка капетан. (Чује се куцање на вратима) Слободно!

III

Пређашњи и Максим

МАКСИМ

Помоз Бог! Како сте, газдарице?

МАРИЈА и ИВАНА

Хвала на питању! Како ти, газда Максиме!

МАКСИМ

Где је газда Милан?

МАРИЈА

У чаршији. Седи, комшија!

МАКСИМ

(седне према женама)

Вала, до сада сам седео. Ха, ха, ха, ха! Могао бих слободно данас затворити оно мало дућана, па отићи каквом сељаку да копам курузе. Заслужио бих бар осам гроша; а овако седећи цабе, немам ништа! А, јест, славе ми!

МАРИЈА

Треба ли ти Милан? Да пошаљем момка да га зовне.

МАКСИМ

(смеје се)

Јок, човече! Остави ти њега. Бога ти, газдарице, колико вас оштети онај Сима касалин?

МАРИЈА

(једнако замишљена)

Који Сима?

МАКСИМ

Та онај, што је био с вама ортак; управо, што је газда Милан за њега плаћао аренду општини, а он био газда у касапници, и што вам поједе толики капитал.

МАРИЈА

Што је он нама појео све ће то њему Бог платити, комшија.

МАКСИМ

Е, јес лопов, да га нема шале! Извуче вам око пет стотина дуката из кесе на ту његову касапницу, па ништа. Још њему није право, још он зија по чаршији: „Како сте ви њему дужни, и како он зна на који ће се начин наплатити“. Е, дође ми, да га стегнем за гушу на сред чаршије! К'о да је газда Милан спао на то, да отима од Симе голаћа, који није имао гроша, док му није газда Милан отворио касапницу. Море, цркавао је од глади, ја знам! Ја сам му толико пута платио полић ракије у механи и по литру печења. Ено живога Вељка механције, нека он каже. А он сад тако! Право ти велиш, тешко је само чекати, а Бог никоме дужан не остаје. Ако ништа, сапреће га она со и лебац, што је у вашој кући појео.

ИВАНА

Знаш како се оно каже, газда Максиме: отето проклето. Скоро ћемо ми њега опет видети без гуња, као што смо га вибали.

МАКСИМ

Вала, не желим никоме зла, али њега да видим да жедна умире, не бих га напојио. Болан, примити њега у ортаклук без гроша, па још да те оштети, и још он тебе грди. Е мал би га било убити к'о пса на сред чаршије!

МАРИЈА

Не бој се комшија! Неће он добро проћи.

IV

Пређашњи и Милан.

МИЛАН

(замишљен)

Гле! Шта радиш свајо? (рукује се с Иваном. Максиму). Здраво свануо, комшија!

МАКСИМ

Здраво. Како ти комшија? — (са сажаљењем). Ти као да си опет почео кашљувати?

МИЛАН

А ја. Ти знаш да ја од тога патим ево већ скоро три године.

МАКСИМ

Али кад си се оно лане вратио из прека из бање, беше ти боље.

МИЛАН

Та мени је бања доста помогла, али то не иде од један пут. Ваља ићи неколико година па да се са свим излечим.

МАКСИМ

Бог и душа! Волео бих да се курталишем те бољке, него Бог зна шта?

МИЛАН

Тако ти је то, мој комшија! Човек је рођен да се пати.

МАКСИМ

Ја, ја, право велиш. —

ИВАНА

(устане)

Ајде да се иде. Збогом, Марија! Збогом, зете!

МАРИЈА

Та куд ћеш, Ивана?

МИЛАН

Што не седиш, свајо?

ИВАНА

Та, већ сам одавно дошла. Збогом!

МИЛАН

Збогом! Поздарви пашенога.

ИВАНА

(оде. Марија је испрати)

Пребашњи без Марије и Иване.

МАКСИМ

(устеже се)

Ама, комшија... шта је то с тобом? По чаршији се говори о некаквом лажном писмену, шта ли је, ни ја не знам... Уплећу у ту ствар и тебе. Шта је, бога ти у ствари?

МИЛАН

Та ништа, човече! Свет к'о свет; научио нешто, па говори и оно што није. Теби је позната она парница између Илије и Велимира. О мојој слави навалише људи да их измире; начинише и писмено поравнање. Али од измирења не би ништа! Поцепасмо и оно поравнање, на коме се бесмо потписали, и ствар би свршена! Јест, али не прође много, и мене зовне капетан. Одем, и у мало нисам полудео, кад чух шта се догодило. И ако сам ја својом руком поцепао оно поравнање, исто такво поравнање поднео је суду, Радован адвокат. Кад је чуо за то Велимир, он се дигне у суд и почне доказивати да је поравнање лажно, као што и јесте. И сад суд води о томе истрагу.

МАКСИМ

Их, по Богу брате, шта ми наказива?! Та то је страшно! Па, знаш ли, од куд искрсну то лажно поравнање?

МИЛАН

Не знам, брате, ништа!

МАКСИМ

Па што не каза, да је лажно?

МИЛАН

Како да кажем, брате, кад на њему стоји мој потпис, и кад је код власти потврђено? — О, о! Шта људи учинише без нужде! — Излудех, лепо, мислећи, како ће се та ствар свршити. Немам мирна сна; непокојан сам као да сам човека убио; а овамо ја нити знадох кад то несрећно лажно поравнање потврдише, кад ли га суду однесе, кад ли

то све спетљаше да ја нити очима видех, нити чух. Сатрех се одговарајући код капетана, ни крив ни дужан! Још се ја окривљујем више, него они несретници, који су то и учинили, јер велс: То се у твојој кући догодило, ти си и најкривљи! Дође ми, Бог и душа, да му један пут рскнем, па куд пукло да пукло: „Не знам ја, брате, о томе ништа; они се нису ни намирили, и то је писмено лажно“! ... Ако ме шта и постигне, бар ће ми савест бити мирна.

МАКСИМ

Да грдне несреће! Али, не бој се, газда Милане, добар је Бог, он ће изнети дело на видело. Само ти не клони духом. (устане). А сад, да идем и ја.

МИЛАН

Та седи, коно, куда?

МАКСИМ

Идем у дућан, неће ли ударити од куд каква муштерија. Збогом, комшија! (пође и на вратима се сусретне с Маријом, поздрави се с њом и оде).

VI

Пређашњи и Марија

МАРИЈА

(кад Максим изађе, забринуто)

Молим те, Милане! Тако ти неба и земље, кажи ми, што тебе капетан оваки час зивка? Ти си под некаквом кривицом, ти одговараш за нешто?

МИЛАН

(смеје се усиљено)

Од куд ти то паде на ум? Шта ја имам да одговарам? Ја идем капетану због мојих трговачких послова.

МАРИЈА

Ти нећеш да ми кажеш; али ја видим по теби, да ти није савест мирна. Ти ниси онако ведар, као што си пре био, нема на твом лицу оне обичне веселости. Од четири недеље на овамо, све си нешто суморан, неспокојан; ништа ти се не мили; изгледа,

све, као да од нечега страхујеш. (узме га за руку). Зар за једанаест година нашега живота, што смо у најбољој слози провели, нисам заслужила од тебе да ми кажеш, шта те тишти? Та зар ја нисам твоја жена — твој друг како у добру тако и у злу? Па коме ћеш се потужити, ако нећеш мени? Коме другом да повериш ту тајну која те мучи; и ко је пречи да подели с тобом сву несрећу, ако би те каква постигла, до твој друг? Ја на то имам и права. Молим те, кажи ми, шта ти је?

МИЛАН

(који је замишљен цео овај говор слушао, храбрећи Марију)

Иди, не лудуј! Та ја немам никакве тајне. Ја сам, хвала Богу, срећан и задовољан.

МАРИЈА

(мотри га озбиљно)

Ниси ти, Милане, задовољан. Знам ја то најбоље. Друкчији си ти изгледао кад си био задовољан, а сад си за ове четири недеље са свим друкчији.

VII

Пређашњи и Риста.

РИСТА

Газдарице! Дошао је Радован адвокат, са још неким људима, и питају, је ли газда ту.

МИЛАН

Кажи им, нека дођу овамо.

РИСТА

(оде)

МАРИЈА

Опет тај Радован адвокат! Е, баш не могу очима да га гледам! (пође).

МИЛАН

(за њим)

Хајд, хајд! Па се тако и пред човеком покажи.

VIII

Пређашњи. Јеремија за тим Радован. Илија. Милинко и Никола.

ЈЕРЕМИЈА

(весео, на вратима Марији)

Помоз Бог, Маро, како ти? Ја, хвала Богу, к'о што видиш — добро!

МАРИЈА

(шалећи се)

Црни Јеремија! Докле ћеш ти пити? (оде)

ЈЕРЕМИЈА

Ја мислим до гроба! — Како си ти, Милане? Од кад те, човече, нисам видео? Има пет месеци баш од твоје славе! Ух! Ала сам се онда накитио. Не роди! — Море, погибох ти овамо по шуми, испраћајући дуге на скелу!

РАДОВАН. МИЛИНКО. ИЛИЈА. НИКОЛА. (Улазећи)
Помоз' Бог!

МИЛАН

Бог вам добро дао! Седите!

СВИ

(седну. — Ђутање)

РАДОВАН

(после малог ђутања)

Милане! Ја сам мало пре дошао, да се састанем с овом браћом. (покаже остале осим Милана) а и с тобом! А код тебе нарочито смо дошли, да ти се извинимо и да се овој нашој ствари, по којој сви одговарамо код полиције, договоримо, како да се бранимо.

МИЛАН

(озбиљно гледа све)

Шта учинисте, неоретници, да од Бога нађете, са мном а и са собом?

ИЛИЈА

(молећи)

Драги прико! Опрости! Нужда нас је натерала! Ох, помози тако ти твоје ситне деце!

РАДОВАН

Ми смо дошли, да те молимо, да никако не одречеш, да се Илија с Велимиром поравнао пред нама, и да је оно поравнање истинито.

МИЛАН

(плане)

Шта! Ви сте опет нешто скували без мене, па сте дошли да ме још више гурнете у пропаст?

ЈЕРЕМИЈА

(озбиљно)

Немој ти опет тако да планеш! Није ни нама врана попила мозак! Што смо учинили, учинили! Погрешили смо, к'о људи. Али, ваљда, нисмо ни ми наше главе нашли на путу?!

НИКОЛА

(озбиљно, гедајући преда се)

Згрешисмо баш лудо! ... Сад се нема куд!

МИЛИНКО

Боме се утописмо к'о нико наш!

МИЛАН

(раздражен)

Људи! Имате ли ви Бога? Имате ли душе? Шта учинисте са мном??? Па ви мене осрамотисте, да од стида не смем ни главу подићи, док сам год жив! Ви мени отесте све, што један поштен човек има. Ви убисте мој лепо трговачки глас, који ја не бих променио ни са царским! Та јесте ли ви људи? Имате ли савести? Како смедосте и помислити, да потврдите лажно поравнање? Па од куд вам толика смелост, да чак без мога пристанка то учините, кад сте знали да сам и ја тамо потписан?! (уздише). Ох! Да грдне бруке и срамоте!

РАДОВАН

Немој, човече, бити тако пргав! Па ту још нема по нас никакве опасности, само ако ми будемо људи.

МИЛАН

Паметан човек, па трабуња којешта! Како да нема опасности? Опасност је ту, само треба да нас

прогута. Знате ли ви, море шта сте учинили? Не знате, јер да знате, ви бисте бежали сто конака даље одавде, да вас се свет не гнуша! Та ја само кад помислим на то, крв у мени престане и сав се охладим! Од када сте ми ту вашу превару казали, ја нсмам спокојна сна, а камо ли снаге и воље за рад! А за ово месец дана, од кад ме полиција вуче скоро сваки други дан на одговор, ја излудех мислећи, шта ће с нама бити! (Радовану). Ти си правник и ти бар знаш: ако се докаже да је то писмено лажно, онда морамо бити осуђени.

РАДОВАН

Ако се докаже? Али то је баш оно! Ко ће да докаже? Ко зна за то, осим нас седморице, који смо то и направили? А ми ваљда, нисмо луди да одемо у суд па да кажемо.

МИЛАН

Па добро, кад не зна нико, од куд суд да поведе истрагу преко полиције?

РАДОВАН

Отуд, што је онај намђор Велимир код суда казао не само, да се није намирио с' Илијом, него још доказивао, како се Илија по том спору један пут у окружном суду лажно заклео, па кад се, вели, могао криво заклетити, онда је могао и лажно писмено поднети. Та је заклетва Илију и пре овог начињеног поравнања теретила, и кад би се сад поравнање поништило, Илија би морао најмање две године отићи на робију, због кривоклетства. Ето, за то је суд повео истрагу.

МИЛАН

Па шта да радимо сад, ако Бога знате? Говорите људи! Ако признамо, да је то поравнање лажно, баћићемо сву кривицу на Илију, Радована и Боку писара, а и ми ћемо бити осуђени најмање по шест месеци или једну годину. Ако не признамо, а докаже се противно, бићемо осуђени подједнако и још на већу казну! Тек срамота нам никако не гине!

РАДОВАН

Ево како ја мислим: Да ми лепо останемо при томе, како је оно поравнање истинито, и да је та цела ствар пред нама и пред Велимиром свршена. Али, ваља да говоримо сви једногласно, како се не би ухватили у лажи. (гледа по соби па тихо). Ми смо овде сви наши; дакле, треба да дамо један другом тврду реч, да ћемо у овој ствари све до краја истрајати, и да ћемо један за другога све поднети, па ма шта нас снашло. Немојте мислити, да ће онај проћи без казне, ко сутра, прекосутра оде сам и призна, да је он то из незнања учинио, а да то у ствари не постоји.

МАРИЈА

(с поља)

Изволите, пријатељу, у собу! Он је тамо.

СВИ

(се окрену вратима)

IX

Пређашњи и Борбе.

БОРБЕ

(уплашено)

Ух! Добро те вас све нађох! (молећи) Браћо, кумим вас Богом и светим Јованом, помозите ми! Кад сте ме на зло навели, а ви ме не остављајте сад да пропаднем. Избавите ме!

СВИ

(осим Радована)

Шта је? Одакле идеш?

БОРБЕ

Из канцеларије. Испитивали су ме, ваљда, два сата. Ја сам изгубљен човек, ако ме ви оставите. Мене ће, чини ми се, још данас под стражом спровести окружном суду. (молећи). Браћо! Мој је живот у вашим рукама. Не дајте да пропаднем на правди Бога, за један тренут лакомислености.

РАДОВАН

Шта си се ти тако уплашио? Та ваљда нисмо ни ми деца, и нама је глава у торби!

БОРБЕ

(жалосно)

Знам, господин Радоване, али ја сам најкривљи. Ја сам чиновник; требао сам се чувати тога, и добро пазити шта радим!

РАДОВАН

А што се ти бојиш суда? Та то неће ни доћи дотле. А баш ако суд и узме у поступак то дело, што ја не верујем, ми ћемо се из слободе бранити.

ЈЕРЕМИЈА

Дакле, неће нас под апс? (весело). Па шта нас је брига! Хај! Хај! Камо има ли кога да донесе вина? Ја се бејох мало сневеселио и забринуо, шта ћу без вина, ако нас похапсе.

МИЛИНКО

Дакле ти, господине, баш велиш, да нас по закону не могу осудити, ако останемо при нашим потписима, па ма какви докази били против нас?

РАДОВАН

Не могу.

НИКОЛА

Ја дајем реч, па куд пукло да пукло! (пружи руку).

ЈЕРЕМИЈА

(пружи руку)

Куд сви Турци ту и голи Хасан! (смеје се).

ИЛИЈА

(прима њихове руке)

Хвала вам, браћо, од неба до земље! Ако да Бог те будем жив, нећу вам то заборавити. Оппростите ми, браћо, што сам вас увукао у несрећу моју, те сад заједно са мношћом патите! Човек је грешан. Ја сам погрешно, па сад немам куд. Да је мој катил Велимир друкчији и ово би друкчије било! Али ваљда је тако Бог наредио.

МИЛАН

Браћо! Право да вам кажем, ја нисам био вашег мишљења. Ја сам осрамоћен чим је то дело изашло на свет, па сам смислио да одем до полиције колико сутра, и да признам да је оно писмено лажно, и да је Велимир у праву. Али сад, кад већ једног јадника (покаже Илију) видим како је утонуо у пропаст, зар да и овог другог (покаже Борба) са свим упропастимо? Не, не могу, па ма какву срамоту дочекао, ма како зло прошао! Али ја се још једнако надам, да ће Велимир попустити. (сви-ма). Зато, драги пријатељи, ево вам моје руке. Дајем вам своју тврду реч. да ћу остати при томе, да су се и Илија и Велимир намирили, па макар ја пола свог имања продао и Велимира својим новцем исплатио!

СВИ

(се рукују)

ЈЕРЕМИЈА

Тако ваља, Милане! Томе сам се од тебе и надао.

РАДОВАН. НИКОЛА. МИЛИНКО.

Тако ваља! Сви за једнога, један за све!

ИЛИЈА

(рукујући се)

Хвала вам, браћо!

БОРБЕ

Ви мене, браћо, не заборависте, не заборавио ни вас Бог!

РАДОВАН

Ја седам одмах на кола, па кући. А ви сваки на свој посао па мирно очекујмо даљи ток целе ствари.

СВИ

(заједно)

(Једни веле) Тако је! (Други веле). Само кад смо ми сложни, све ће добро бити.

ЈЕРЕМИЈА

(смеје се)

Под нама би и брат попустио!

СВИ

Збогом, Милане! (оду)

МИЛАН

(за њима)

Збогом! (сам). Сад је свршено! Ја пођох овако па како Бог да! Ако се ова ствар по нас добро сврши, онда ћу натерати Илију и Радована, да Велимир дође не само до свога права, него нека се човеку плати и дангуба и цео трошак око вођења те несретне парнице. Тако мора бити, па макар мене највише коштало! Али, ако се по нас зло сврши? Ох! онда нека је проклет онај час, кад су они први пут крочили у моју кућу! Али, не, не, то није могуће, то не може бити! Даће Бог те ће се то још све добро свршити.

Х

Пређашњи и Марија

МАРИЈА

(усплахирана)

Милане, ја знам све! Ја сам на пољу све чула, шта сте ви овде говорили. Опрости ми што сам прислушкивала! Ти ми се ниси хтео сам исповедити, морала сам. Зашто Милане, да од Бога не нађеш, слушаш Радована адвоката? Што ти не слушаш своју савест? Па коме су још адвокати кућу скућили? Адвокати су човеку пријатељи, док је човек богат, док имају шта с њега да свуку, а кад га оставе оваког ко прст онда га више и не познају!

МИЛАН

Ти то говориш, жено, само по чувењу. Шта се ти у томе разумеш?

МАРИЈА

Камо моја лепа срећа да и ти овако хоћеш да разумеш, као ја!

МИЛАН

Остави се, Бога ти, тога! Та ја, ваљда, познајем боље Радована, него ти! Он је мој друг. Не би он мени ни по што је жив на зло навукао.

МАРИЈА

Само, је ли он адвокат, крсти се ти њега! Молим те, као што се Бог моли, раскрсти један пут с њим, да ми се не довлачи више у кућу! Ох! Мрзим га из дна душе, јер ми је од њега, чини ми се, све зло! Ако већ мора трговац имати адвоката, узми другог, поштенијег...

МИЛАН

(смеши се)

Е, баш ћу ти учинити по вољи! Док се ова ствар сврши, платићу му, ако сам му шта дужан; па ћу прекинути са свим.

МАРИЈА

(скочи)

Како, док се ова ствар сврши? Тражи ти, болан брајко, одмах другог каквог, да те из његових канџи извуче! Зар ти још не видиш, до чега те је он довео?!

МИЛАН

Иди, молим те! До чега ме је довео? И шта он мене може завести?

МАРИЈА

Међер ти још не видиш, шта ће с тобом бити, и нашта вас је навратио тај проклети Радован!

МИЛАН

Ја не видим ништа.

МАРИЈА

Изиђи само на сокак да чујеш шта се све о вама говори! Сва чаршија ври: Како си ти направио некаку лажну исправу, како сте хтели да отмете неком сељаку имање, како ће вас све похапсити. Па још, боме, неки веле, да ћете лако и на робију отићи?!

МИЛАН

Шта ти слушаш сокачке разговоре? Слушај ти, што теби твој муж каже.

МАРИЈА

Нису то сокачки разговори! То су мени казали наши најбољи пријатељи, казала ми је моја сестра Ивана, па још комшија Максим. Ти знаш, како он нашу кућу воли и поштује.

МИЛАН

Па добро, шта је с тим?

МАРИЈА

Јој, мени црној несрећници! Ти још кажеш: „па шта је с' тим“? Па шта ћу ја несрећница, ако тебе уапсе? Шта ће бити с нашим дућаном, у ком се ја не умем окренути? Шта ће бити с толиким еспапом, ако га суд затвори? То ће све пропасти. Па шта ће бити и с осталим нашим имањем? Ја сам слаба жена, не умем се добро ни наћи, а свет к'о свет, све ће разграбити!

МИЛАН

Ти говориш баш којешта, драга Маро! Ко ти каже, да ћу ја бити осуђен? Та, ствар није тако баш озбиљна, и све ће се свршити, ако Бог да, онако како треба да се сврши, и како ми хоћемо.

МАРИЈА

(уздахне)

Еј, Бог из тебе проговорио! Дај Боже да буде тако као што ти велиш, али ја не верујем. Мене моја слутња никако не оставља.

МИЛАН

Али молим те, окани се тих злих мисли! Та ваљда нас седморица више знамо, него ти једна? Да је то тако опасно, не би нас Радован навраћао да тако радимо.

МАРИЈА

Јој, то је баш оно — што вас је он обрлатио! Он то чини из рачуна, а ти не видиш. Море, они су несретници видели тебе богатог, чувеног, па ти завиде; хоће да те упропасте, а ти и не видиш!

(молећи). Преклињем те свим на свету, не иди више за њима! Отиди капетану, па му кажи све како је било, па ако те и постигне каква казна, то ће бити мала, да ћеш је моћи и новцем платити. Ах, само, кидај с тим несретницима, кидај!

МИЛАН

Маро, ја не могу натраг! Веже ме моја реч.

МАРИЈА

(уплашено)

Шта рече? Натраг не можеш? (стишава се). Не, не! Ти то ниси казао? Је ли, ти ћеш се повући натраг?

МИЛАН

(одлучно)

Ја ти рекох, да сам дао своју тврду реч и ја натраг нећу!!!

МАРИЈА

(плане)

Нећеш?! — А јеси ли ти онда помишљао на твоју жену, на твоје троје ситне деце? На коме нас остављаш? Јеси ли помишљао, шта ће бити од нас, ако тебе затворе, па још ако те, не дај Боже, осуде? Тада ће нам цело имање отићи само да се судске плате. Па куд ћу онда ја несретница са ова три ситна црва? Чим ћу их хранити? Зар да из оваког богатства идем за туђе корито, да себе и децу израним? Видиш ли ти да је и тај Илија, тако богат човек, већ до паса дошао, терајући парнице? Парница је варница, кад улети само у бreme сламе, целу кућу до дна изгори, а породице отера у просјаке. (све јаче). Ох, смилуј се, ако не на мене, а оно на оно троје наше деце! Не тај да пропаднемо због туђе ствари! Учиниш ли, као што сам ти ја рекла, биће све добро. Па, ако те и осуде, платићеш па ништа! Ако те је срамота од свог света овде, одселићемо се у друго које место. (ухвати га за руку). Ах, учини то! Тако ти деце наше!

МИЛАН

Маро, ја мислим, да ти мене добро познајеш. Ти знаш да бих ја за моју децу и погинуо!... Али, кад нема никакве опасности...

МАРИЈА

Ах, та за љубав твоје нејаке деце, послушај ме данас! Бар један пут у веку послушај твоју жену, она теби само добро мисли.

МИЛАН

(као горе)

Последњи пут ти кажем, ја натраг нећу, не могу!

МАРИЈА

(клоне)

Ти идеш у своју пропаст! Ја видим, да је све узалуд. (заплаче се). Ох, мени несретници!

МИЛАН

Буди паметна, и остави ме!

МАРИЈА

(плачно)

Та ја сам остављена несретница! Ако те несрећа снабе, шта ћу тужна, саморана на овоме свету? (Бризне у плач).

МИЛАН

(љутито)

Сад нека је доста!

МАРИЈА

(брише сузе)

Кад те већ не могу одвратити и кад не мариш више за мене, а ти бар осигурај ону сироту децу, да не буду после ове твоје несреће просјаци. За љубав њих, дај, пренеси бар све непокретно имање на мене.

МИЛАН

(ражљућен)

Шта! Ја да живим под женином фирмом?

МАРИЈА

Боље је и то, него после бити просјак, и пустити да други поједе све.

МИЛАН

(одлучно)

Ох, та да бих знао, да ће ми и последњу кошуљу за ову парницу продати, ја бих пустио нека све иде у содом!

МАРИЈА

(молећи га)

А ти бар пренеси оно, што сам ти ја донела! Кад нас истерају из куће, да бар не останемо без хлеба на сокаку.

МИЛАН

Ти си за твојих триста дуката осигурана. Не може вас нико истерати из куће. Интабулирана си ти прва на овој нашој кући. — У осталом ја не знам само, шта је теби! Што ти тераш ову ствар до најмање ситнице и све мислиш на пропаст. А пропасти још нема, нити је може бити.

МАРИЈА

(жалосно)

Не говорим ја то мене ради, већ ради ове наше ситне деце. Ја бих с тобом и у службу отишла. Али шта ће они јадни, ако не запамте ни за какво добро?

МИЛАН

(теши је)

Не брини се ти ништа, све ће то добро бити! Да има какве опасности, зар се ја не бих сам за све побринуо?

XI

Пребашњи и Петар.

ПЕТАР

Газда Милане, ево послао ти господин капетан овај позив, и казао је да одмах поћеш са мном у среску канцеларију.

(Преда Милану срески позив).

МИЛАН

(отвори позив и чита гласно)

„Милан Р. Тодоровић, трговац, да предстане ово окружном суду, сутра, 25. фебруара, ове године, у осам часова пре подне, као сукривац по делу прављења лажне исправе, ради саслушања“. (сав пребледи и запрепашћен гледа у позив).

МАРИЈА

(врисне)

Ах! (клоне, сакривши лице Милану на груди)

(Завеса пада)

ТРЕБИ ЧИН

Суђење)

(У суду окружном. У зачељу и десно врата. Лево прозор. На зиду висе слике кнеза Милоша и кнеза Михаила. С леве стране подугачка клупа, а с десне три сламне столице. У зачељу на средини, сто покривен зеленом чохом; око стола пет столица. На столу два чирака с воштаним свећама; крст, јеванђеље, више књига, гомила аката, звонце и.т.д.)

(Кад се дигне завеса, око стола седа Председник, две судије, деловођа и државни тужилац.)

I

Председник. Судије. Државни тужилац и деловођа.

ПРЕДСЕДНИК

(звони. — Улази пандур)

Је ли ту Велимир Пантелић из села Ратковаца?

ПАНДУР

(с врата виче)

Велимир Пантелић?

ВЕЛИМИР

(с поља)

Овде сам!

ПАНДУР

Улази.

II

Пређашњи и Велимир.

ВЕЛИМИР

(улазећи скида капу)

Помоз Бог!

ПРЕДСЕДНИК

(покаже му десно столицу)

Седи тамо. — (Пандуру). Јесу ли ту сведоци:
Сима Влајковић и Спасоје Богосављевић?

ПАНДУР

(виче)

Сима Влајковић, Спасоје Богосављевић.

ГЛАСОВИ

(с поља

Нису овде!

ПАНДУР

Нису још дошли, г. председниче.

ПРЕДСЕДНИК

Пусти оптужене.

ПАНДУР

(оде)

III

Пређашњи, Радован, Илија, Никола, Милан, Милинко и Борђе.

ПРЕДСЕДНИК

(показујући им клупу)

Прођите овамо и седите.

(Милан седне с леве стране на крај клупе; до њега Борђе; до Борђа Радован, па Илија, Милинко и Никола). На лицу Милановом виде се трагови болести, блед је. На њему је одело из првога чина,

али још са свим чисто. На осталима иста одела, само мало похабана.)

ПРЕДСЕДНИК

(Велимиру)

Остајеш ли ти још при твојој тужби, Велимире?

ВЕЛИМИР

Остајем.

ПРЕДСЕДНИК

И ти баш велиш, да се никако ниси поравнао с Илијом?

ВЕЛИМИР

Нисам!

ПРЕДСЕДНИК

И ти остајеш при својој заклетви коју си положио код овога суда на последњем претресу: да ниси никакво „писмено поравнање“ ни видео, а још мање да си га потписао и код власти потврдио; и ако си тога дана био код газда Миланове куће, где је ово поравнање и начињено?!

ВЕЛИМИР

Ја сам казао суду: да сам баш лицем на светога Тому дошао у чаршију, и да су ме ови овде (покаже оптужене) одазвали из Перичине механе кући газда Милановој. Они ме јесу сви натеривали, да се с Илијом наравнам; газда Милан беше се баш највише заузео. Али ја пристао нисам и отишао сам. Шта је даље било суду је познато.

ПРЕДСЕДНИК

(окрене се државном тужиоцу)

Има реч господин државни тужилац.

ДРЖАВНИ ТУЖИЛАЦ

(устане и чита из једног акта гласно)

„Суду окружном! Милан Р. Тодоровић, трговац, Радован Живковић, адвокат, Борђе Ристић, срески писар, Јеремија Јанковић, шумар, Илија Јевремовић, сељак, Никола Бркић, терзија и Милинко Вељковић, кантарџија, начинили су лажно поравнање у намери, да обману суд и да оштете Велимира Пантелића, сељака. — За то тражим, да се горе именована лица

казне за дело прављења лажне исправе по параграфу 147-ом и 148-ом кривичног закона, а Милан Р. Тодоровић још с погледом на параграф 65. тачку 4. четврту кривичног закона. — Даље, тражим да Илија Јевремовић плати трошак и дангубу приватном тужиоцу Велимиру; а остали, трошак и дангубу сведоцима на суду таксе по параграфу 322. тачки првој и другој кривичног поступка“.

ПРЕДСЕДНИК

(звони. уђе пандур)

Јесу ли дошли сведоци?

ПАНДУР

Јесу.

ПРЕДСЕДНИК

Нека убу.

ПАНДУР

(виче)

Сима Влајковић и Спасоје Богосављевић нека улазе у заседање.

IV

Пребашњи. Сима и Спасоје.

ПРЕДСЕДНИК

(покаже им столице до Велимира)

Седите тамо! (оптуженима). Чули сте тужбу државног тужиоца. Шта имате да наведете у своју одбрану?

РАДОВАН

(устане и говори као да је заиста невин, одмереним тоном)

Тужба државног тужиоца неоснована је. Није доста, само казати, да смо ми криви, него треба и доказе навести. Он тих доказа нема, а не може их ни навести, по што никакво кажњиво дело и не постоји, јер су се њих двоје наравнали и то поравнање пред нама код полицијске власти потврдили и признали. А што Велимир сад и овде, на главном претресу, као и на прошла два, још остаје

при томе, да он није пристао на поравнање и одриче свој потпис, који је пред влашћу за свој признао, те нас клевета и по суду вуче већ годину и по, то ми тражимо, да се он казни по параграфу 209. кривичног закона, и да се као тужилац осуди.

ВЕЛИМИР

(испадне)

Ама, бадава ти извијаш! Суд је овде! Има он, море, доказе у руци! Ја с тобом не бих јео ни пио заједно, а камо ли пристао да ме ти мириш!

ПРЕДСЕДНИК

(звони)

Мир! Овде се не сме свађати,

ВЕЛИМИР

(нешто мрмља и седне)

БОРБЕ

(устане)

Како бих ја као чиновник смео потврдити једну исправу и одостоверити је, да не знам, да је одиста истинита и на закону основана? Ја молим суд, да има призрења и на наше раније исказе; јер да дело не постоји овако као што ми кажемо, зар би ми смели и даље суду пркосити, и пред њим одрицати, кад смо уверени, да би нас због тога још већа казна постигла?

ИЛИЈА

(Велимиру)

А што, брате Велимире, одричеш, кад је истина? Та опомени се, човече! Зар се не сећаш, кад си дошао на славу газда Милана, и кад си нас све тамо затекао, па кад те је газда Милан к'о човек добар, лепо запитао: „Би ли се ти са мном наравнао или не“? а ти одговори, да ти је и самом жао што се са мном, као с твојим првим комшијом судиш, и рече, ако ти дадем двеста дуката оштете, да ћеш одмах парницу прекинути. Та то су твоје речи! Сети се, да ти то ниси само мени, него пред свом овом браћом (покаже на оптужене) казао, и

да смо ми на то ово поравнање написали и потврдили.

ВЕЛИМИР

(нестрпљиво врти се на својој столици)

ИЛИЈА

Па шта ти би, да од Бога нађеш да дођеш суду и да на ново отпочнеш парницу? Ко те на то наговори, да упропастиш оволике људе на правди Бога? Та имаш ли ти душе? Знаш ли ти, море, шта чиниш? Враги се с тог грешног пута док је још време!

ВЕЛИМИР

(ђипи)

Што лажеш, брате?...

ПРЕДСЕДНИК

(звони)

Мир! Седи! (сведоцима). Имате ли ви још шта да кажете противу оптужених, или остајете при вашим ранијим исказима?

СПАСОЈЕ

Ја остајем при оном што сам раније казао и на што сам се заклео. А сад имам још ово да додам, да су ови овде (показује оптужене) у кући Милана Тодоровића направили то лажно поравнање пре, него што је Велимир у ту кућу дошао. То знам отуд, што сам био на слави код Милана, па кад сам то видео, отишао сам у Перичину кавану, где сам затекао Велимира. Одмах за тим дошао је момак Миланов и одазвао Велимира. Дакле, поравнање је написано пре, него што је Велимир и знао за то.

СИМА

Ја сам казао и пре а и сад кажем, да је Милан Тодоровић, варалица, и да је он до оноликог имања и богатства дошао само преваром. Па ето, и у овој се страни показао непоштен, јер је допустио, да се у његовој кући направи ова лажна исправа. Јесте, ја тврдим и опет, да су они ову исправу лажно и без знања Велимировог и направили и потврдили. Ја сам био очевидац целог тог догађаја. Кад је

Велимир љут из собе изашао, ја побем одмах за њим и он ми исприча, како су га гонили, да се измири са Илијом, али он није пристао. Ја се после вратим и затекнем ове све на окупу, где дадоше писару Боки лажно поравнање, и где му газда Милан рече, ово: „Иди ти Боко, па потврди! Па нека онда Велимир тражи своје право, и чик му га, ко докаже да није тако, и да је ово поравнање лажно!“

ПРЕДСЕДНИК

(Милану)

Оптужени Милане, шта имаш да наведеш у одбрану своју противу сведоџбе ове двојице?

МИЛАН

(устане мирно и достојанствено)

Зар тако, Спасоје? Слага — па и не поцрвени — да си код мене на мојој слави био и видео, како смо ми „лажно поравнање“ направили? Та ти ниси никад у моју кућу ни долазио, а тога дана нису те моје очи никако ни виделе, а камо ли да си ми још на слави био! Зар то није срамота, да таку неистину пред овим часним судом говориш, да тиме ове судије обманеш, без икакве нужде? Хоћеш на душу да натовариш толики грех, а све само због тога, што си, од како те знам, мом богатству и мојој срећи завидео! Како ти право пред овим судом говорио, тако теби Бог добро дао! — (Сими). А ти, Симо? То ми је хвала за моју доброту, што сам ти учинио, што сам те из сиромаштва подигао и човеком начинио; што си ме твојим ортаклуком грдно оштетио, и што сам ја добар био па те нисам за то ни тужио? Тиме ми, зар враћаш моје добротинство? — Али тако је то, право каже она пословица: „нарани псето, да те после уједе!“ ...

ПРЕДСЕДНИК

(звони)

Оптужени се опомиње, да овде пред судом таке изразе не употребљава.

МИЛАН
(Сими и Спасоју)

Упамтите ово што ћу вам рећи: Бог је неумитни судија; он сваком по заслуги плаћа! (окрене се судијама). Нека опрости славни суд, али у притвору, за ову годину и по дана, толико сам жучи попио, да се и сам чудим, како сам још, поред моје болести и дочекао жив данас овај коначни претрес! Ето, сиромах Јеремија и умре у затвору. А и боље је! Камо срећа да сам и ја!...

ПРЕДСЕДНИК
(упаде у реч)

Јеремија је умро на пречац од капље, а не због тога, што је у затвору лежао.

МИЛАН

Част и поштовање суду! Мени није ни била намера, да суд за то кривим. Хтео сам само рећи, да ми је била већ додијала ова неизвесност, и да сам једва чекао, да дође овај последњи дан суђења, те да се једном то сврши, па било добро или зло. За то, господо судије, ја вас молим, прекините сваки даљи претрес и осудите ме по вашем нахођењу. Изреците пресуду, црно или бело, па било добро или наопако по мене, само нека се један пут сврши, па ма какав био свршетак! Та и сама робија боља је од ове неизвесности!

ПРЕДСЕДНИК
(звони, улази пандур)

Тужиоци и сведоци нека изиђу напоље. Оптужени нека остану на своме месту. (судијама). Господо, хајдемо у другу собу, да донесемо пресуду.

Председник и Судије. (изађу на средња врата).

Државни тужилац, Велимир, Спасоје, Сима, а за њим Пандур. (изиђу на десна врата).

Пребашњи без Судија и Тужиоца.

РАДОВАН

(молећи)

Милане! Опрости ми! Ја сам свој твојој несрећи крив! Мени је првом пала на ум та злокобна мисао, да потврдимо то лажно поравнање. Камо среће, да сам погинуо од Илијине руке, те бар овог зла својим очима не бих гледао!

МИЛАН

(огорчено)

Сад праштању нема места! Да си ти мени икада био пријатељ, ти ме не би могао до овога довести! Та како се бар не сажали на моје пријатељство, на моје неограничено поверење, које си вазда код мене уживао? Како се не сети нашег пријатељства, нашег живота и друговања још од детињства? Како се не сети љубави према своме ближњему и греха који навуче на своју душу, упропашћујући свог најбољег друга из младости и пријатеља? Не! То поштен човек не би могао учинити!

РАДОВАН

Не говори тако, тако ти успомене на наше детињство, које ми сад у најлепшим сликама пред очи излази!

МИЛАН

Дакле сад, кад си ме у пропаст сурвао, сад те успомене детинске и наше друговање зноси? А кад сам био у слободи и богатству, онда си ми ишао о глави и гледао да ме упропастиш! С каквим образом преклињеш ме ту сад, кад те ја у души провидим? Та из тебе сам пакао сикће! И тим речима, које сад изговараш, хоћеш само да завијеш твоју гадну душу. Кад кажеш да си ми пријатељ, и да си ми увек добро мислио, како ти твоје пријатељство могаше допустити, да цело своје покретно и непокретно имање на жену пренесеш на неколико дана пре, но што смо затворени? Јеси

ли и то из љубави наспрам свог пријатеља учинио? Или, зар не увиђаш, да је то само један доказ више, да идеш на то, да ме и материјално сараниш, кад си ме већ морално убио? Није ти доста била моја пропаст, него си хтео и пропаст целе моје породице. Ти си знао врло добро, како ћемо ми проћи. Ти си знао, да ће и Илија за који дан по нашем паду доћи под стециште, да се са својом задругом поделио, и да су га они из куће отерали и за распикућу прогласили. Све си ти то знао, јер си му ти био заступник, па ипак нам ти све то прећута?! Па је ли то пријатељство, је ли то човечански, одговори ми?

ИЛИЈА

(скрушено молећи Милана)

Опрости, прико драги! Ми нисмо мислили тако, кунем ти се!

МИЛАН

(Радовану)

Ти ћутиш? Да за своју си се децу побринуо, а заборавио си да спасеш жену и децу свога невиног пријатеља, децу, која ће проклињати свога оца што их у пропаст баци! Зар тебе и твог црног друга Илију није могао онај писак нејаке деце остављене жене опоменути, да је то гадно, подло, што чините? И ви још имате образа, да ме у очи погледате и да ме за опроштај молите? О! Да могу онога горе умолити, да све зло, што га на свету има, на вас двојицу пусти, и да вас на вечите муче осуди!

НИКОЛА

Еј, Радоване, што нас упропасти? Не било ти пусто!

МИЛИНКО

Пропадасмо к'о нико наш! Радоване и Илија, Бог вам платио за ову нашу срамоту и несрећу!

МИЛАН

(Радовану и Илији)

Чујете ли? На нашој су души још два невина човека, а трећи је горе, (погледа у небо) где вас

тужи. (заплаче се). Еј, Јеремија, пријатељу једини! Али не, боље је што си умро. Боље је и умрети, него под срамотом живети! Све, све што сте ми учинили, ја бих вам радо опростио; али што ми част моју узесте и окаљасте, то вам не могу никада опростити! (зграби Радована). Част моју! Врати ми част моју, јадни и кукавни створе! (наједан пут га одгурне презриво). Али од кога ја то тражим моју част? Зар од оних, који нису имали ни толико части, колико ја сад имам; и који су црњи и гаднији у душама својим, и од којих се сваки савестан човек мора гнушати! — О, жено моја, ти велики пријатељу мој, добро си ти предвидела све! Ти си ме твојом памећу понизила. А ви, децо моја, моји мали сирочићи, шта ћете ви о своме оцу мислити? Шта сте ви скривили, да због мене страдате и да се потуцате од немила до недрага?! (са сузама у очима) Хоћете ли ми икад моћи опростити? Ах, тешко мени, несретнику, тешко мени! (савладан спусти се на клупу).

VI

Пређашњи. Председник и Судије. (долазе и заузимају своја места).

ПРЕДСЕДНИК

(звони. Улази пандур)

Нека уђу тужиоци са сведоцима.

ПАНДУР

(отвори врата)

Државни тужилац, Велимир, Спасоје и Сима. (улазе и заузимају своја места)

ПРЕДСЕДНИК

(држећи отворен табак хартије, после мале паузе)

Чујте пресуду! (чита) „Суд ову окружни, по тужби државног тужиоца и према исказу сведока, а у смислу параграфа 218. кривичног поступка, нашао је: (1.) Прво: да овде постоји дело прављења лаже ис-

праве, које се потпуно доказује исказом заклетих сведока — параграф 229. кривичног поступак. (2) Друго. Да је то дело предвиђено и казнимо по параграфу 147/48. кривичног закона, и да се оптуженима према томе законском пропису има казна и одмерити. (3) Треће. Да је Милан Р. Тодоровић главни кривац за то, што се дело у његовој кући догодило, а остали оптужени саучесници. (4) Четврто. Одбрану оптужених суд није могао усвојити за то, што одбрана њихова није поткрепљена никаквим доказима. — На основу изложеног, и параграфа 18. 23. и 65. тачке (4) четврте кривичног закона, и параграфа 322. тачке прве и друге, 327. кривичног поступка, и с погледом на закон о папирним таксама, суд овај; пресуђује: Да се оптужени Радован Живковић, адвокат и Борђе Ристић срески писар, за ово дело казне са седам година заточења; оптужени Илија Јевремовић сељак, осуђује се на седам година робије у тешком гвожђу, оптужени Никола Бркић и Милинко Велковић да се казне с' три године робије у лакој окову; и оптужени Милан Р. Тодоровић са десет година робије у лакој окову, с погледом на отежавајућу околност из параграфа 65. тачке (4) четврте кривичног закона. — Ова ће им се робија и заточење рачунати од данас, као дана праве пресуде. — Ово лажно поравнање оглашује се за уништено“. (осуђенима) Јесте ли задовољни са пресудом?

СВИ ОПТУЖЕНИ

(осим Милана)

Нисмо!

МИЛАН

(стресе се)

Ужасно!(са сузама). Ох, децо моја, жено моја! Опростите ми! — (окрене се председнику, мирно) Суд ме је осудио по законима земаљским и на

основу доказа, али моја је савест чиста! Онај горе
зна, да сам ја невин! (окрене се Илији и Радовану).
А ви несретници, што ме догде доведoste не било
вам просто ни овога ни онога света! Проклети да
сте, проклети!

(Завеса пада)

ЧЕТВРТИ ЧИН

(Решење касационог суда)

(Соба код Милана као у првом чину)

I

Максим и Марија. (седе на миндерлуку и разговарају се).

МАКСИМ

Дућан су вам затворили ваши кредитори из Београда, за осигурање свог дуга. Колико сте дужни кредиторима београдским?

МАРИЈА

На једно 5—600 дуката.

МАКСИМ

Хм! Па у дућану има скоро на две хиљаде дуката.

МАРИЈА

Има, комшија; али то је затворено више од годину и по, па се еспап скоро сав покварио, и сад кад се на добош прода једва ће изаћи и 500 дуката.

МАКСИМ

Оно, тако је. Али, што да вам суд узме у попис непокретно имање?

МАРИЈА

Суд нам је пописао имање за судске таксе, око те несрећне парнице.

МАКСИМ

Па, колико има да се плати суду таксе?

МАРИЈА

Ономад ми је капетан прочитао решење судско: да морамо платити судске таксе, трошкове, дангубу сведоцима, на 812 дуката и 27 пореских гроша.

МАКСИМ

А их!... по Богу брате! Зар толико само таксе суду, да се плати, за не пуне две године?

МАРИЈА

Толико боме, комшија! — Ето шта нам учинише пријатељи мога мужа!

МАКСИМ

Знам, али то нећете све ви из вашег имања платити. И они морају свој део од њиховог имања докучурити.

МАРИЈА

Какво њихово имање, кад су они све што имају на другог пренели, само да нас упропасте?

МАКСИМ

Та није, човече! Зар људи могу и тако што учинити?!

МАРИЈА

Учинише боме, комшија, и отераше пас лепо у просјаке!

МАКСИМ

А их! Брате, да чудне несреће! Еј, Радоване, мајка ти се да Бог да никад радовала! Илија, Илија, курјаци ти да Бог по кући урлали, шта учинисте од права човека, да од Бога нађете?!

МАРИЈА

Мој комшија, да хтеде мене Милан послушати, све би то било дружчије.

МАКСИМ

Па шта је, Бога ти, да ли ће остати као што је првостепени суд осудио?

МАРИЈА

Милан се једнако нада, да то не може тако остати; он вели, да им се мора казна много смањити. Апелирали су, и сад за који дан чекају пресуду од касације.

МАКСИМ

А ја, јест. Ја сам слушао, да касација може ту пресуду са свим поништити и пустити их, јер нису нигде на суду кривицу признали. Тако вели и наш Капетан, па тако и мора бити. Та Бог не може допустити да страда прав човек!

МАРИЈА

Та тако се и ја надам, а и Милан ме тим храбри својим писмима.

МАКСИМ

Тако мора бити. Побегну, море, људи испод вешала, а да се неће спасти човек од неправде. Ех, Боже мој, шта ти се учини! Али да не беше само оне двојице, вашег некадашњег ортака и кмет Спасоја, ко зна шта би било? Можда би све то лепо свршило! Али они посведочише, па ето шта би. Е, јесу то два угурсуза, да их на далеко нема! Онај Сима, кога сте ви човеком начинили, па тако шта уради? Али платиће он то кад тад...

МАРИЈА

Вала, комшија, ако има Бога, неће му дужан остати.

МАКСИМ

Па онај угурсуз ујички, газда Спасоје! Е, онаког пса нема у крсту земље! Где је стекао оно мало дућанца, па подигао нос ни начелник му није раван! А не сећа се рба једна, да није имао ни пас за шта да га уједе, кад је оно пре једанаест година дошао овамо из Бајине Баште.

II

Пребашњи и Риста.

РИСТА

Газдарице, дошао је кмет Спасоје. Ено га где нешто завирује по целој авлији, око млекара, око зграде...

МАРИЈА

(тргне се)

Куку! Да се није какав лопов увукао у нашу авлију, па га он сад гражи? Иди га зовни, да дође овамо, да га питам шта хоће. (Риста оде). Ето, шта ти је кућа без човека. Јаој мени несретници, још ми само то треба! Али тако је то. Кућа велика а празна, дућанске сам момке све отпустила, чим су нам дућан затворили; сад сам остала само с овим покућаром. Оно говеда и коња што имадосмо, продадох, те од тога живесмо ову годину и по дана. И наполичарима сам отказала. Свет ми разнесе сву ограду око забрана и ливада, па сад стоји као пусто! Ако се буде имање продавало, отићи ће у бесцење, јер га овде нема ко цело купити. Шта ћу? Ја сам жена; нисам нигде пристала. Еј, еј, шта се од оволиког добра нашег учини за кратко време!

МАКСИМ

Хм! Немој очајавати, газдарице! Та не може то тако бити. Ваљда и оне судије имају породицу и децу; неће они пустити, да човек прав страда. — Море, тећ' ће вода куд је текла.

(С поља куцање)

МАРИЈА

Слободно!

III

Пребашњи и Спасоје.

СПАСОЈЕ

Помоз' Бог, газдарице.

МАРИЈА

Бог ти помог'о, газда Спасоје. А од куд ти данас да добеш у моју кућу? Каква ли ће то срећа бити? Од како сам се ја довела, ти ми ниси никад прага прекорачио.

СПАСОЈЕ

(седне)

Па добох вала, да видим шта радиш.

МАРИЈА

Хвала ти, што си се сетио!

СПАСОЈЕ

Колико има соба у овој вашој кући?

МАРИЈА

Има ова и још једна оволика, и једна сарачана. Овде ми седимо, а из авлије су опет две собе за момке.

СПАСОЈЕ

Хм! хм! А има ли подрум под кућом?

МАРИЈА

Има. А има још и једна зграда, тамо у авлији.

СПАСОЈЕ

Зграду сам видео.

МАРИЈА

А што ти то, Бога ти испитујеш?

СПАСОЈЕ

Ништа... онако... знаш, кућа ми је непозната, нисам никад у њој био. — пише ли, Бога ти, што газда Милан?

МАРИЈА

Пише. Каже да је хвала Богу здрав.

СПАСОЈЕ

Е ако, ако.(ћутање; заједљиво). Он баш не хтеде да призна пред судом онај кајиш?

МАРИЈА

(љутито)

Какав кајиш? Та у целој тој ствари он није крив, ама баш ништа!

СПАСОЈЕ

(заједљиво)

А биће да је он баш најкривљи.

МАРИЈА

Од куд ти знаш, да је баш он најкривљи?

СПАСОЈЕ

(пецкајући)

Знам ја и нешто више. А сад зна и суд.

МАРИЈА

(у иронији)

Е да?!

СПАСОЈЕ

Да не беше мене, он би сад већ, можда, и други
кајиш кројио. Али ја њега спремим доле!

МАРИЈА

А где то доле?

СПАСОЈЕ

Доле... Та знаш ти где.

МАРИЈА

Ја Бога ми не знам, док ми не кажеш.

СПАСОЈЕ

Вала он има једно Р. између имена и презимена
свог, а ја му баш ударих и друго „Р“ на леђа. Да
видим, хоће ли се и по граду београдском овако
ширити, као што је овуд по чаршији. Бојим се неће
моћи, неће му дати белензуке на ногама.

МАРИЈА

(плане)

Ах, то је и сувише! Напоље, ти гадни човече! А
ти си имао образа, да дођеш у моју кућу, после
онога што си учинио?

СПАСОЈЕ

У твоју кућу? Вала нећеш се ни ти још дуго
ширити овде! Чини ми се, скоро ћу ја теби под-
викнути: „Сели твоје прње одавде! Ово је моја
кућа!“

МАРИЈА

Шта? Шта? Ти ћеш мени да подвикнеш, да се ја
селим из моје куће?!

СПАСОЈЕ

Кућа је твога презадуженог мужа, а она ће се
продати с осталим имањем.

МАРИЈА

Ову кућу не сме нико дирнути ни по што је жив! Ово је моја кућа, ја сам на њој интабулирана.

СПАСОЈЕ

Суд хоће таксе а не пита чија је. Кад те одавде истерам, ти после докажуј твоје право.

МАРИЈА

(скочи)

Ко си ти, море, што мени у мојој кући смеш тако шта у очи говорити?

СПАСОЈЕ

Ја сам кмет, и дошао сам, да ти кажем да се још данас из куће селиш, јер ће се кућа сутра на лицитацију продати и ја ћу је купити.

МАКСИМ

(који је до сад нестрпљиво на свом месту седео, скочи)

Е јеси чуо, то је већ много! Зар си ти само за то кмет, да смеш сваког нападати?! Знаш ли ти море, шта чиниш? Знаш ли ти, да је ово жена једног првог трговца у овој чаршији, а не твоја слушкиња? С каквим правом ти смеш као кмет, и да доћеш у њену кућу? Ако има шта да одговара, за то је примирителни суд. Није море, ово које ко; и да те тужи само суду за овај твој кесецилук данашњи, оде ти у хапс! Фуј! Срам те било! Ти си човек, и ти си ми неки кмет! Таки су да говеда чувају, а не да кметују! Нашао си, да се правиш јунак, над једном слабом женом. Море, онамо ти, па хватај допове и битанге којекакве, над њима се покажи јунак а не овде! Тако ми Бога, и овога ми часног крста, (крсти се) ако још једну реч изустиш, ја ћу ти одмах судити.

СПАСОЈЕ

Шта, ти мени претиш? Знаш ли ти, да сам ја овде дошао као власт, да овој жени саопштим, да се из куће сели?

МАКСИМ

Јеси ли дошао као власт?! Камо ти решење судско, на основу чега ти вршиш своју дужност?

СПАСОЈЕ

Ја сам решење!

МАРИЈА

Ти дакле немаш решење? Ти си зар самовласно дошао, да ме у мојој кући нападнеш и из ње истераш? — Е нећеш ме истерати, па ма шта било! Кућа је моја, ја сам господар у њој. Напоље се вуци одавде, док си читав! Сад ћу ти показати ко је Марија!

МАКСИМ

(засуче рукаве)

Та сад ћу ја с њим свршити! (зграби Спасоја). Хоћеш кућу да купиш? Хоћеш криво да сведочиш? Хоћеш да нападнеш људе у туђој кући? Ево, сад ћу ја теби дати решење! (избаци га напоље). Тако! Сад иди па ме тужи!

МАРИЈА

Буди Бог с нама! Таког катила ја још у мом веку нисам видела.

МАКСИМ

Одавно је он мени прљ у носу! Е баш ми је мило, што сам се један пут наплатио с њим.

МАРИЈА

Срећа моја, те се ти овде деси, комшија! Да бежах сама, тај би ме угурсуз још и тукао за пра Бога!

МАКСИМ

Јес „аирсуз“ да му пара нема! Два драма је гори од стенице (Чује се куцање на вратима).

МАРИЈА

Слободно!

IV

Пређашњи. Ката и Станојка.

КАТА и СТАНОЈКА (заједно)

Помоз Бог! (рукују се с Маријом и Максимом)

МАРИЈА

Бог вам помог'о!

КАТА

Како си, Марија, шта радиш?

МАРИЈА

Да кажем, хвала Богу, добро! — Седите!

СВИ (поседају)

КАТА

Шта ти радиш, газда Максиме?

МАКСИМ

Ето, хвала Богу. Па и бијем се по мало.

КАТА

Шта кажеш, бијеш се?

МАКСИМ

Ја! Пропустио сам мало кмет Спасоја кроз моје шаке.

КАТА

Бог те живео! Али, маните се кмета Спасоја. — Ама ја дођо, да ти честитам.

МАРИЈА

Мени да честиташ? А шта?

КАТА (брзо)

Бога ти, и ти још не знаш? Па твој је Милан пуштен. Касациони суд је оборио пресуду окружног суда и пустио их све из недостатка доказа.

МАКСИМ (радосно)

Ама кажем ја! Ко ће ко Бог?!

МАРИЈА

(исненађена, мало радосно)

Жено, шалиш ли се ти?

КАТА

Сад су дошла три путника на колима из вароши, па причају, да су се с твојим Миланом видели синоћ и да им је он сам то казао.

МАРИЈА

(изван себе је од радости, љуби Катју и Станојку)

Ах, слатка моја, за тај глас добићеш бошчалук од мене!

КАТА

Веруј, људи причају, и куну се да је истина.

МАКСИМ

Е, Максиме! Држи се сад, како ћеш твога комшију дочекати! Погодићу цигане, па ћу изаћи пред њега на сахат ода. Море, сву ћу чаршију узбудити, да ће се начинити цумбус, што га још није било овде!

МАРИЈА

(као пре)

А ја, Бога ми, сневам ноћас, к'о он дошао; око њега се искупио бели свет, а ја никако не могу да му приђем. Па као у другој сам кући, па не умем да се нађем; деца ми некако поодрасла, све велика, не могу ни до њих да дођем у оној гунгули, док ме тек неко окрете, а он стоји предамном, а поред њега комшија Максим и моја деца. Таман ја побем, да се с Миланом загрлим, и у том се пробудим. Кад деца поустајаше јутрос, ја им то испричам. Боже мој тако су се обрадовала, да сам имала после муке, док сам их у школу отерала. Хтела су да остану, да оца дочекају.

МАКСИМ

(радосно)

Што су ти деца, она морају наслутити!

КАТА

А пише ли ти Бранислав што год?

МАРИЈА

Деле мене! Он неће бити овде кад му отац дође. -- Пише ми често и шаље своје белешке; учи се врло добро. Сад је у другој гимназији; кад сврши још три, онда ће у академију. Он ће бити мајкин официр.

МАКСИМ

Тако и треба! Нека буде господин, а не к'о ја чивитар.

Пређашњи и Ивана

ИВАНА

(задувана, трчи Марији)

Оди, сешо слатка, да те пољубим! (пољуби је). Јеси ли чула, да је твој муж пуштен?

МАРИЈА

(грлећи Ивану)

Сад ми баш Ката донесе тај радостан глас.

ИВАНА

(седне)

А ја мислим, да сам ја прва! Чим ти то чух, потрчим ти на врат на нос, да се обучем, па одмах теби. Мишљах, да те ја прва обрадујем. О, сешо моја, слатка сешо! И ти јадница да ми се мало развеселиш. Бога ми, већ ми је догрдило било, гледајући те сваки дан плачну и жалосну.

МАРИЈА

Хвала ти од срца, драга ссјо! Та шта бих ја сиротица сама, са ова два детета, за ову годину и по радила? Излудела бих лепо, да није тебе, ових друга, (показујући на жене) и комшије Максима.

МАКСИМ

Ех, та није вредно о томе ни говорити! Ја сам и од пре долазио. Па ето и сад, (женама). Чим отворим дућан и попијем каву, ево ме одмах овамо. Па тако с газдарицом „ћа-ћу“, па, Бога ми, по некад се онако по добро и пасмејемо. Ха, ха, ха!

Пређашњи и Риста.

РИСТА

Газдарице! Ево једно писмо; поштар. (преда Марији писмо)

МАКСИМ

(скочи с миндерлука)

Дајде, газдарице, да прочитам. (узме писмо и загледа весело). Од газда Милана. (Сви скоче). Мора да синоћ није могао наћи кола, па дај вели часом писмо да напишем. А он ће тек доћи. (чита). „Драга

моја Марија! Ово је последње писмо, што ти га одавде пишем. Данас је“... Кажем ја то је он синоћ писао. „Данас је стигло решење од касације и суд нам је исто саопштио: Касациони је суд оснажио пресуду првостепенога суда и нас сутра спроводе стражарно одавде у Београдски град на робију. — Ради шта знаш и како те Бог учи. Опрости ми за несрећу коју сам ти мојом погрешком нанео! Аманет ти наша деца. Твој супруг Милан Тодоровић.“

СВИ

(стоје запрепашћени)

МАРИЈА

(слушајући из почетка писмо, била је весела, доцније све жалоснија, на свршетку изгуби се са свим, пребледе, бризне у плач)

Децо моја, сирота децо, шта ће од вас бити?!

(покрије лице рукама и клоне)

СВИ

(притрчаше Марији)

(Завеса пада)

ПЕТИ ЧИН

(Повратак с робије)

(Соба сиромашна. На средини врата. Лево прозор. С десна и с лева од гледалаца, мали миндерлуци застрти ирамима, јастуци из првога чина. У дну четвртаст сто, застрт белим чаршавом. На столу мастило и перо. Око стола две сламне столице. Над столом о зиду виси икона Светог Томе, из првога чина. С десне стране о зиду виси огледало с пешкиром из првог чина. Соба је застрта поњавом. — Радња бива по подне.)

I

Марија и Љубица. (На Маријином лицу виде се трагови бриге, мало је бледа и остарела.)

МАРИЈА

(облачећи ћурче)

Ја идем, дете моје, још на једно место, да покушам чећу ли наћи зајам три дуката, да платим газди кирију. Кад је себе Бурђевдан прошао, а ми кирију још нисмо платили. Човек је већ долазио један пут и тражио (тужно). А, одакле да му дам, кад десет пара у кући немам? За ових осам година, од како је отац на робији, потроши се где год која пара би. До лане и које како животарисмо оним,

што нам беше још остало после Милана, али од лане мучимо се к'о нико наш. А како ћемо још две године без њега, то Бог свети зна!

ЉУБИЦА

(седи за столом и везе на ћерћеву)

Па зашто, мајка, не потражиш од комшије Максима? Он би ти зацело позајмио.

МАРИЈА

Е, дете моје, комшија Максим нам је доста узајмљивао; не може више ни он. Та и он је човек сиромаш.

ЉУБИЦА

Па опет би он теби узајмио. Ти знаш како је он добар и како нас воли.

МАРИЈА

Знам, дете моје; али је опет срамота и грехота, тражити од онога, који и сам кубури! (подбрађује се шамијом). А где је, Бога ти, Аница? — Кажу јој, да размеси онај лебац и да однесе на вуруну. — Сад ћу ја доћи. (оде)

ЉУБИЦА

(сама)

Боже, боже, шта ли ћемо овако до века? Ох, Боже, што се не смилујеш на нас јадне и не доведеш нам оца нашег? — Сирота мати, не зна где јој је глава од бриге. Кад ће се она јадница одморити? Није шала, осам година водити мушке послове и бринути се за толику децу. Та ја бих врло радо радила туђ посао, само да јој помогнем да нас израни; али она не да, него се тако сама мучи! (пауза, задуби се у рад. Куцање на вратима. Она се тргне). Слободно!

II

Преваши и Аница.

АНИЦА

(чинећи се озбиљна)

Помоз' Бог, госпођице!

ЉУБИЦА

(љутито)

Иди, молим те! Теби је све до комендије!

АНИЦА

(држи се да се не насмеје)

Молим, госпоћице! Зар се тако гости дочекују?

ЉУБИЦА

Таком је госту место иза врата.

АНИЦА

Да боме! Ја нисам тако велики гост као... (погледа је преко ока) А коме то, молим вас, везете те лепе папуче? Да нећете да се удате скоро?

ЉУБИЦА

Хајд, хајд, ти!

АНИЦА

Видите, ја бих вам могла бити проводација за једног доброг трговца.

ЉУБИЦА

Мени није до шале. Да ти знаш... Боље ће бити, да онај лебац размесиш.

АНИЦА

(весело)

Охо, да си ти жива и здрава! Од кад је лебац на вуруни! — Та што си увек кисела?... А... знам. Тако ваљда изгледа свака девојка кад хоће да се уда.

ЉУБИЦА

Море, мани ме твоје удаје...

АНИЦА

А што да те манем, кад је истина? Човек те је запросио; мајка те даје, ако ти хоћеш. Браца пристаје. А тата, и он одобрава; Мене већ нико и не пита. А ко би чворка још питао!

ЉУБИЦА

Баш си чворак! Благо теби, ти се ни за шта не бринеш; свакад си весела! Дај Боже да тако и останеш!

АНИЦА

И остаћу, Боме. А и ти би требало да се угледаш на мене! ... (Враћа се Марија).

III

Пребашњи и Марија

АНИЦА

(притрчи Марији и љуби је)

Слажка мајчице! Добро те си дошла, да развеселимо мало ову моју сестрицу.

МАРИЈА

А што, дете моје, зар је моја Љубица невесела?

ЉУБИЦА

Ах, та није, слатка мајка, ти знаш да Аница воли увек да се шали! (тихо Марији). Шта је мајка, јеси ли се помогла тамо, где си била?

МАРИЈА

(тихо)

Нисам, кћери. Бүти, да не чује Аница.

МАКСИМ

(с поља)

Еј, јесте ли код куће? Ево вам госта!

АНИЦА

Ах! То је чича Максим! (одскакуће до врата). Изволите, изволите. Овде смо сви.

IV

Пребашњи. Максим и Коста.

МАКСИМ

Помоз' Бог!

Љубица и Аница. (пољубе Максима у руку).

МАРИЈА

Бог вас помог'о, комшија!

МАКСИМ

(деци)

Жива била, децо, жива била!

КОСТА

(рукује се с Маријом)

Како сте, газдарице?

МАРИЈА

Хвала Богу, како си ти, Коста! Седите!

Максим и Коста (поседају лево).

МАКСИМ

(деци)

Како сте ви, варошке? — Е, нема ти овако честите и вредне деце на далеко. Љубица и Аница (оду).

МАРИЈА

(седне десно смешећи се)

Немој их хвалити, комшија, могу се пролењити.

МАКСИМ

Море, од таког оца и матере не могу деца бити лења. (Кости). Ја не знам, да ли си ти био долазио овамо, кад је њихов отац радио? Таког радника није било у нашој чаршији.

КОСТА

Како да нисам био? Онда сам ја био у радњи код газда Тривуна Мићића.

МАКСИМ

Ја, ја! Ти си баш некако почео радити за себе, кад је комшија Милан био под судом.

МАРИЈА

Па како, има ли пазара, Коста?

КОСТА

По мало. Ова година баш није најбоља.

МАКСИМ

Вала како која година, све црње и горе. Нисам ишао у Београд по еспап, има година и по. А пре сам сваки шест месеци ишао по један пут. Е! где ли су оне старе сретне године, кад нисам могао ручати од муштерија! Али тако ти је то, кад дајеш на вересију. Море, је ли он само геак, дери га колико год можеш. Дадеш ли му само један пут на вере-

сију, нити можеш наплатити, нити ће ти више доћи. Бежи од твог дућана к'о Баво од крста. Па сад ти живи код таког непоштеног света. А ја не одговорим у Београду повериоцима на време, они плус, па секвестар! Затворе ти дућан, прикују на дућанска врата белу резу а црвен катанац, — а ти онда штап у руке, па чувај патролу! А, ја!... Бога ми ти кажем, тако је!

МАРИЈА

Имаш право, комшија! И нама је пропало на тој црној вересији близу хиљаду дуката. Шта ћу? Ја жена нисам могла да идем од општине до општине да тужим, па тако и пропаде. Ама да се један дужник нашали, да рече: „ево, ја сам донео један дукат, дужан сам“. Аја, ама баш ни један!

МАКСИМ

Море, ја сам човек па не могу ништа да учиним. Пробао сам и да тужим, па опет никакве вајде. Та како и можеш што наплатити, кад се кмет боји да осуди кога, јер ће му онај после учинити више знјана, него што је био мој дуг.

МАРИЈА

Ја, вала, не знам, комшија, како коме, али по мене и моју кућу како која година све је гора. Још да нема тебе, не знам шта бих радила.

МАКСИМ

Проћи се, газдарице, тог разговора! Ја бих болан и последњу кору леба с тобом и с твојом децом поделио.

МАРИЈА

Хвала ти, комшија, и овога и онога света!

КОСТА

Не треба очајавати. Још ваљда две године па ће и газда Милан доћи, — а онда ће бити са свим друкчије.

МАКСИМ

(весело)

Хм! Кад комшија дође, ни бриге ме није. Брате, дао му је Бог па уме некако! Ево, ја да погинем ваз-

дан радећи, па опет у вече ништа. А он, некако је батли руке, па то ти је!

КОСТА

Је ли ти писао скоро?

МАРИЈА

Није, Бога ми, одавно.

МАКСИМ

А пише ли ти Бранислав?

МАРИЈА

Он је још на граници.

МАКСИМ

То знам. Него, је ли залечио рану, што је добио у рату?

МАРИЈА

О, од кад још. Сад је ту негде скоро, добио за поручника, што се храбар показао.

МАКСИМ

Лепо Бога ми! Тако млад, па већ поручник. (смеје се). Е мило ми је, к'о да је мој син, славе ми!

МАРИЈА

Пре месец дана пише ми из Алексинца, како је послао од дечије стране молбу министру, да Милану опрости ове две године робије, да га предложи књазу да га помилује. Па ја се надах сад о Ускрсу да ће бити пуштен, па ево опет се преварих.

МАКСИМ

А и време би било, да га пусте. Та сви већ издржаше казну и вратише се, а он сиромаш као најправији још чами у оним казаматима. Ето, онај пас, Радован адвокат, и пусти се, и врат сломи — умре... Ама да је имао кога свог, да му на самрти дода чашу воде!

МАРИЈА

Још он није сва зла платио, што их је починио. Камо наша лепа срећа, да је умро још пре десет година, бар нас не би ово зло снашло. Од моје клетве нема куд', на онај свет! И тамо ће морати испаштати за ову сиротињу, коју сам ја с мојом децом због њега поднела.

МАКСИМ

А куд ћеш му, газдарице, горе освете, него што је њега постигла? — Кад им оно изрекоше пресуду, потеже те му умре једно дете, после две године умре му жена, а лане тек што се он пусти с робије, потеже те му и оно друго дете умре.

МАРИЈА

Нису ми крива његова деца! Њима нисам желела смрт. (заплаче се). Али што он, Бог га убио, не помисли на моју децу, на моју јадну сирочад?

МАКСИМ

(тешећи је)

Немој плакати, газдарице! Опет су хвала Богу твоја деца изведена на селамент. Тешко ти је било мало за Бранислава, док није свршио пет гимназија, а од како је прешао у академију, од го доба, вала Богу, и не бринеш се. А ово двоје су ти овде честита деца, вредна, радена као мало која. Ја увек кажем: Ко, тако добру децу има, као што су твоја, тај слободно може певати.

МАРИЈА

(бришући сузе)

То ме још и држи у животу, комшија, што су ми деца ваљана. Да још тога није, ја бих свом животу давно учинила крај.

МАКСИМ

(хоће да окрене разговор на друго што)

Гле, заборавих да ти кажем, шта ми се мало час десило. Дође ти Ненад, полицаја, па ми рече да пошљем кога довече на патролу; вели, мој је ред. А ја, на то: „Бога ти, Ненаде, наћи ми каквог сиромаша, који ће за мене довече изаћи“. А тек ти он: „Шта да тражим. Ето Спасоје Богосављевић моли ме да довече за кога изађе, јер, вели, нема леба да једе“. А ја на то: „А! баш он нека изађе! Па сутра нека дође, да му дадем цванцик“, Ха, ха, ха! (крсти се). Хвала теби, господе, кад ја то жив дочеках! Е волим што сам дочекао од кмет Спасоја, него да су ми дали да будем началник.

МАРИЈА

А шта је било с оном нашом кућом што он купи? Ономад се лицитирала, ко ли је купи?

МАКСИМ

Купио је један сељак неки Кузман из Бровића. Море, продадеше му кућу јер је била презадужена, продадоше еспап, па јуче чак и кућно посуђе и халљине, ама остао је овакав као прст. А ако, баш ми је мило! Сам је крив својој пропасти.

МАРИЈА

Како је радио, тако је и прошао. Радован адвокат умре и породица му се сва утре за навек; онај пас Сима списка оних 500 дуката, што је од нас покрзо, за непуне четири године, и сад доспе да буде келнер код Живана у Мионици. А кмет Спасоје ето већ доспео да чува за другог патролу. Ох, та добар је Бог, он ником дужан не остаје.

МАКСИМ

(после мале паузе)

Него, газдарице, знаш ли ти, за што смо ја и Коста дошли?

МАРИЈА

Да чујем, комшија.

МАКСИМ

Ја сам с Костом кастиле дошао данас код тебе, да једну ствар у ред доведемо. Пријатељ Коста ме је позвао, да те ја упитам, би ли дала твоју Љубицу за њега?

МАРИЈА

(снебивајући се)

Комшија драги! Ја не знам како да ти одговорим. Ја сам жена сирота, без мужа, ево већ десет година. Коста је човек имућан, има своју радњу. Моје дете, до душе, јесте иа удају; али спрам моје сиротиње, ја њој морам и прилику тражити.

МАКСИМ

Молим те, остави се твоје сиротиње, о томе није реч. Него, је ли теби кћи на удају?

МАРИЈА

Ја сам, ти казала, комшија, да јесте, али све мислим, да је Коста заслужио имућнију девојку... Па онда, знаш, свет је свет; бојим се, кад се узму напуниће му уши, како је он могао и бољу девојку добити. Па онда, ту је и ова наша несрећа, која нас је снашла. Њен отац и ако је прав, он је ипак за то робијаш, без грађанске части, без права, која сваки слободан човек ужива. Па може из тога, кад они буду једном муж и жена, да се заметне свађа и рђав живот. А ја то ни своме најдаљем пријатељу не бих желела, а најмање своме детету. — Ето, то је што ми смета, да је за Косту не удам.

МАКСИМ

Молим те, то су све маленкости. Што су деца крива, да испаштају грех свога оца?!

МАРИЈА

Она нису ништа крива. Али то се некако доцније узима све у рачун. И мислећи на то, ја морам, као мати, да кажем, да је не могу дати Кости јер она није његова прилика.

КОСТА

Ја сам ти и пре казао, газдарице, да ја нећу ни да чујем, шта свет за твојом кућом говори. А што је Љубица сирота и што ми не може донети мираза, о томе нити сам говорио, нити ја то тражим. Та ја сам хвала Богу, стекао доста, да могу са женом као газда живети. Ја тражим жену вредну, радену, жену кућанску, а таква је Љубица...

МАКСИМ

Кажи ти мени, газдарице, јеси ли ти питала девојку, би ли она пошла за Косту?

МАРИЈА

(смеша се)

Ти ме, комшија, баш вучеш за језик. Право да ти кажем, ја сам је једном приликом питала, и она пристаје.

МАКСИМ

Е, имаш ли ти бољег пријаљса од мене у овој чаршији?

МАРИЈА

Огрешила бих се, кад не бих признала, да си ти мени и мојој кући био и остајеш једини пријатељ.

МАКСИМ

Ја мислим, да те нећу на зло наговорити. Колико твојој кући и твојој деци желео зла, толико својој! Ја велим, да се ти ништа не предомишљаш више, него лепо да ми удамо Љубицу за пријатељ Косту. Девојка је на удају, момак је за женидбу; и ја те молим, да ме послушаш, и веруј ми, нећеш се кајати. Та време је да и ми дочекамо бар једно весеље у десет година!

МАРИЈА

Комшија, кад ти тако велиш, ја пристајем. (устане). Нека су срећни!

КОСТА

(пољуби Марију у руку)

Хвала ти, газдарице!

МАРИЈА

(пољуби Косту у чело)

Нека вас срећа свуда прати.

МАКСИМ

(устане, тронут)

Баш ми је мило, к'о да се моја кћи удаје. — Доцније ћемо већ уговарати, кад ћемо прстенувати девојку.

МАРИЈА

Кад год хоћете, девојка је спремна.

МАКСИМ

Тако! И то свршисмо како треба. А сад хајдемо. Збогом, газдарице! (Рукује се с Маријом, оде).

КОСТА

С Богом, мајка! (оде).

МАРИЈА

(за њима)

С Богом пошли. (Сама, после мале паузе). Шта сам знала, требала сам то учинити. Момак је добар и поштен. Љубици се допада, Бранислав одобрава, а и Милан није противан. А ваљда им је и судбина да се узму. (отвори врата и виче). Љубице, Анице! Шта радите, децо, у авлији! Одите часком.

V

Пребашња и Љубица и Аница.

ЉУБИЦА и АНИЦА

Ево нас, мајка.

МАРИЈА

(милује и љуби Љубицу)

Љубице, чедо моје! Хоћеш ли казати мајци што те упита; али напо, како ти је на срцу! Та ти знаш, да твоја мати само о твојој срећи мисли!

ЉУБИЦА

Хоћу, мајка.

АНИЦА

(пљесне руком о руку)

МАРИЈА

(Аници)

Ја тебе не питам, ти ћути!

АНИЦА

(комично метне прст на уста)

Пст!

МАРИЈА

(Љубици)

Кажн ми, да ли би се ти љутила на своју мајку, кад би те она обећала Кости?

ЉУБИЦА

(гледајући у земљу)

Ја сам ти и пре казала, мајка, да ћу ја пристати, ако ме ти њему обећаш. Он ми се допада.

МАРИЈА

Е, кад је тако, онда знај, да те је он мало час
запросио, и да сам те ја дала. (плачући од радости).
Буди срећна, кћери моја!

ЉУБИЦА

(љубећи мајку)

Хвала ти, на твом добру, моја мила, моја добра
мајко!

АНИЦА

(с патосом)

И ја ти дајем мој благослов! Ха, ха, ха, ха! (грли
и љуби Љубицу). (Чује се куцање на вратима).

МАРИЈА

Слободно!

VI

Пређашњи и Петар пандур.

ПЕТАР

(носи под пазухом протокол и у њему доста акта).

Помоз Бог, газдарице! Ево, посл'о ти капетан ово
решење. (преда Марији акт). Треба да потпишеш да
си га примила.

МАРИЈА

(прими акт од пандура)

Зар опет Петре? Та кад ћу ја један пут имати
мира од вас? Шта ли је сад ово?

ПЕТАР

(даје реверс Љубици да потпише)

Дела, Љубице, потпиши овде, да сам вам ја то
предао. (Марији). Ја мислим, газдарице, да ће то
бити нешто добро. Јер ми капетан, чим је прочитао,
рече: „Трчи, Петре, носи ово да их што пре обра-
дујеш“.

ЉУБИЦА

(потписала реверс и врати га Петру)

Ево, потписала сам.

ПЕТАР

(прими реверс)

А сад збогом, у здрављу! (оде)

МАРИЈА

(дода акт Љубици)

Дела, Љубице, прочитај да чујемо шта је то.

ЉУБИЦА

(узме акт и чита)

Пошто је Радован Живковић, бивши адвокат, умро то је суд ово окружни, на основу закона, по смрти његовој, отворио тестамент, који је покојник за живота својеручно написао и влашћу потврдио, и у коме су ове две тачке: — „Тачка прва: Ја породице немам. А ако би се какав рођак — по мојој смрти — појавио, да ме наследи, молим надлежну власт, да га као лажова отера. Тачка друга: Цело моје покретно и непокретно имање, у вредности три хиљаде дуката, које се по мојој смрти нађе; молим суд, да све то исправно пренесе на децу Милана Тодоровића бившег трговца. Они нека буду једини наследници мог покретног и непокретног имања. То је моја последња жеља и воља“. — Суд ово окружни шаље преко среске власти ово решење стараоцу деце Миланове — Марији жени М. Тодоровића бившег трговца, и позива је, да у року од данас, па за сто и један дан, с наследницима, овоме суду предстане и ово имање подигне. У противном случају суд ће с иновином поступити по закону.

Број 2.005

(М.П.)

Председник окр. суда

Михаило Добривојевић

МАРИЈА

(која је с чуђењем решење ово саслужала, Љубици)

Љубице! Читаш ли ти то све, или онако говориш?

АНИЦА

(за време читања стала је Љубици за леђа и за се четала, весело)

Бог с тобом, мајчице! То све ту пише од речи до речи.

МАРИЈА

Не, не! Децо! Ви се шалите с вашом мајком!

ЉУБИЦА

Га шта је теби, мајка! Ево печат судски. (показује печат и дода Марији хартију)

МАРИЈА

(гледа у хартију, веселије)

Мајка не зна читати. О Боже, ала си ти милостив! Ти не даш, да ми са свим пропаднемо. (грлећи децу). Та је ли могуће, децо моја, да нас оволика срећа снабе?

АНИЦА

Ето видиш, мајчице, да је могуће. Човек треба увек да се нада. Ах! Ала је то лепо бити богат! (шепури се). Сад сам од један пут порасла. Чини ми се за три прста више, него што сам мало пре била.

МАРИЈА

(љуби децу)

Децо моја! Надо мајчина! Ох, кад сам само дочекала, да видим вас осигуране, сад... сад не жалим и умрети!

ЉУБИЦА

Мајка драга! Зар сад да умреш, кад смо срећни?

АНИЦА

Мајчице, ја то не дам!

МАРИЈА

Живећу! Живећу, децо, у вама. Јест, ја морам да живим, вас ради.

КОСТА

(с поља)

Анице, Анице! Газдарице!

МАРИЈА

Ко то гиче?

Пребашњи и Коста

КОСТА

(сав задуван утрчи)

Газдарице! ... газдарице!

МАРИЈА

(уплашено)

Шта је? Шта ти је, Коста?

КОСТА

Газдарице! Сад ... сад баш ...

МАРИЈА

(као пре)

Па шта ти је, човече? Та ти си сав усплахирен, ван себе?

КОСТА

Ах, од тешке радости! Радујте се! ... Сад баш добе на колима газда Милан ...

МАРИЈА

(у забуну)

Који газда Милан? ...

КОСТА

Та ваш газда Милан! ... добе из Београда ... помиљован је!

ЉУБИЦА и АНИЦА

(радосно)

Наш отац?

МАРИЈА

(занесе се)

Шта рече? Милан дошао?! ...

КОСТА

Јест, сад баш сиђе с кола, пред Јовишином ка-ваном.

МАРИЈА

(као пре, муча)

Мо ... мој ... Милан дошао?! Па где је?!

КОСТА

Ево га иде уз чаршију. Не може да се на поздравља са светом. Читава руља је око њега.

МАРИЈА

(посрне)

Мој Милан помилован?!

АНИЦА

(уплашено придржава мајку)

Боже, она је ван себе!

КОСТА

(придржава Марију, деци)

Полако само! Не бојте се, не бојте се!

МАРИЈА

(у заносу)

Децо моја!... Шта оно рекосте?

ЉУБИЦА и АНИЦА

Наш је отац дошао!

МАРИЈА

(отргну се)

Ваш отац?...

VIII

Пређашњи и Милан

МИЛАН

(просед, има пуну подшипану браву, врло болестан и блед, узбуђен, виче с поља)

Где је? Где су, да их видим? (отвори врата и остане у дну). Жено! Децо моја!

МАРИЈА

(врисну и полети у наручја Милану)

Ах! Милане, Милане мој! (онесвесне)

АНИЦА и ЉУБИЦА

(у плачу викну)

Тата наш! (загрле Милана: једна с једне, друга с друге стране).

МИЛАН

(држи загрљену жену и децу, погледа у небо и заплаче се).

Боже! Хвала ти на овоме! (Марији). Марија, Марија, драга жено, доби к себи! Та ја сам то, твој Милан. (намешта Марију на миндерлук).

МАРИЈА

(долази к себи)

Шта је оно било? Ти нешто рече, Љубице, кад те ја запитах. (окрене се и спази Милана). Ах!... Та то није сан! Ти!... Ти си збиља код нас? Ох. Милане мој! (загрли Милана).

МИЛАН

(узбуђено, плачно)

Жено моја! Ти која си се целог свог века само патила, да ли ће и теби кад год сванути?

МАРИЈА

(радосна и задовољна)

Ох, свануло је, свануло је; јер тебе видим слободна, код нас!

МИЛАН

Хвала Богу кад вас само живе и здраве затекох! Сад не марим да умрем. (грли децу) Мила децо моја, ви сте ме ваљда већ и заборавили?

ЉУБИЦА и АНИЦА

Ох, нисмо, нисмо, татице! Ми смо увек о теби мислиле.

МИЛАН

(весело)

Ах, чисто не могу да верујем, да сам слободан, да сам код своје деце, коју нисам видео пуних осам година. Осам година бити одвојен од своје куће, од своје деце, то је сувише!

МАРИЈА

Та само кад си нам жив дошао, све ћемо ми то надокнадити.

Пређацкињи и Максим.

МАКСИМ

(с поља)

Где је, где је мој комшија? (појави се на вратима, од радости што види Милана и плаче и смеје се). Ах, комшија драги! Добро нам дошао! (пољуби се с Миланом три пут)

МИЛАН

(тронут)

Боље те нашао, комшија.

МАКСИМ

Па како, како, драги комшија? (загуше га сузе).

МИЛАН

(тронут)

Ето, васкрснух, да вас видим!

МАКСИМ

О, комшија, само кад сам те слободна видео! Сад не марим да умрем.

МИЛАН

Хвала ти на братском дочеку, једини пријатељу мој! (пољуби Максима).

МАРИЈА

Милане, ја заборавих да ти кажем. (покаже Косту). Овај је младић наш зет, о коме сам ти већ писала. Ја сам му нашу Љубицу обећала.

КОСТА

(пољуби Милана у руку)

МИЛАН

(пољуби Косту).

Жив и срећан био! Дакле још смо једног сина добили? То ми је мило. Ех! сад да нам је овде Бранислав, па би нам срећа потпуна била. Али нека, доћи ће и он за који дан. (Закашља се).

МАКСИМ

(весело)

Вала Богу на његовом дару! Ама увек сам ја говорио: ко ће к'о Бог?! Ето, баш данас газдарица поче

плакати, а ја јој кажем: море, доћи ћеш ти, не може валити. (Марији). Па, кад видех отонч пандура Петра, где дође вама, одмах сам помислио, да ће бити што радосно.

АНИЦА

А није, чича Максиме, пандур нам није то јавио; он нам је јавио за наслеђе.

МИЛАН

(милује Аницу)

Какво наслеђе, чедо моје?

МАРИЈА

Отонч, донесе ми пандур ово судско решење. (дода Милану решење).

МИЛАН

(узме решење и чита за се)

МАКСИМ

Газдарнице, какво је то решење?

МАРИЈА

Комшија, што смо ти данас срећни, то никад нисмо били! — Окружни суд позива ме, да дођем и примим сву имовину Радована адвоката, коју је он својим тестаментом оставио нашој деци.

МАКСИМ

Иди, човече! Е, то је право!

МИЛАН

(још јаче се закашље)

Џаба њему његово имање! Нека он мени врати моје здравље! (опет кашље) Здравље, што га изгубих по влажном томруцима.

МАКСИМ

(Милану)

Па кад си помилован? Како те пустише?

МИЛАН

(мало изнемогао од кашља, али се отима).

Бранислав беше послао министру молбу, баш не-како у оно време кад и онај мој гробар, Радован, умре. Исти Радован је на смрти својој признао кривицу и мене као права огласио. Еле, то учини те ме министар предложи књазу да ме помилује. У

исто време повраћена ми је и моја грађанска част и сва остала права грађанска.

МАКСИМ

То је лепо! (скине капу). Боже, поживи га и дај му здравља!

МАРИЈА

Ох, хвала милостивоме Богу на толикој милости! Ти си ми се вратио, деца су осигурана — ах, та је ли могуће толико среће на један мах!?

МИЛАН

Да, среће, али се бојим да та срећа не буде врло кратка! (изнемогне али се отима).

МАРИЈА

(уплашено)

Милане, шта говориш ти?

МИЛАН

(с напором говори)

Немој да те изненади, драга Марија! (кашље). Толико тамновање изнурило би и најздравијег човека, а камо ли мене болесног. (кашље)

МАРИЈА

(као пре)

Теби је зло, теби је тешко?

МИЛАН

Моја бољка у грудима, сваким даном, све је више и више напредовала. Данас ми је горе него обично, можда зато, што сам се ваздан труцкао на колима. Спопао ме тако јак кашаљ, да хоће чисто да ме угуши. (малаксава све јаче) Па онда, ова изненадна радост, што сам вас све видео живе и здраве... Али, не бој се ништа! Проћи ће то већ. Спреми ми постељу, хоћу мало да се одморим.

МАРИЈА

О, идем, идем одмах! (деци). Ајдемо, децо! (Марија, Љубица и Аница оду).

X

Милан. Максим и Коста

МИЛАН

(Чим Марија с децом изађе спусти се на миндерлук изнемогао прекидајући често говор кашљањем)

Комшија драги, и ти, зете, одите ближе! Не врајте се, од мене нема ништа! Мени је крај! Ја сам то знао, зато сам и похитао, да што пре дођем, да не умрем далеко од својих.

МАКСИМ

(са сузама)

Не не, комшија, ти нећеш умрети. Та то би било страшно!

МИЛАН

Ах, ја осећам, мени се приближује крај. Зато почуј, што ћу ти рећи. Обреци ми, да ћеш се и од сад бринүти и старати за моју породицу, као што си и до сад чинио? Закуни ми се!

МАКСИМ

Күнем ти се!

МИЛАН

(Кости)

А и ти, драги сине?

КОСТА

Күнем ти се!

МИЛАН

Ох, сад ми је лакше, сад могу мирније умрети!
(клоне)

МАКСИМ

Боже мој, он умире! (отрчи до врата па виче).
Марија, децо, брзо овамо!

XI

Превашињи, Марија. Љубица и Аница

МАРИЈА

(улети преплашена с децом)

Шта је ако Бога знаш?

МАКСИМ
(псказујући на Милана)

Он умире! ...

МАРИЈА

(врисне и притрчи Милану)

Ах, свети Боже! (Милану). Милане, драги мужу
мој!

МИЛАН

(повративши се мало)

Боже, шта је ово ... та зар већ смрт?... Не, не,
ја нећу да умрем! Зар сад да умрем, сад, кад ми се
срећа смеши, кад имам опет своју жену, своју де-
цу?! ... Не, не, ти си милостив, Боже, ти нећеш то
допустити! Та ја морам још свету показати, да ја
нисам крив, да ми је враћена моја част!

МАРИЈА

Куку мени, он умире!

ЉУБИЦА и АНИЦА

(притрче му, плачу)

Тата, тата!

МИЛАН

(у бунилу)

Ах, Радоване, Радоване! ... и ти Илија ... не било
вам просто ни овог ни оног света! ... (усправи се).
Марија, жено мила, теби сам највише скривио; ти
ми нећеш моћи никад опростити. А ви, децо, сироч-
чићи моји, шта сте ви скривили, те толико препа-
тисте? (Максиму и Кости) Драги комшија, и ти,
зете ... жено ... децо моја! ... (пољуби их) Збогом! ...
праштајте! Поздравите ... ми ... мога сина ... Бра-
нислава ... (издахне).

МАРИЈА

Милане, животе мој! (загуши се од плача)

ЉУБИЦА, АНИЦА и КОСТА

(клекну и плачу)

Оче, сче!

МАКСИМ

(додирнувши Милана)

Умро је! Душа му у рају нашла насеље. (заплаче се).

(Завеса пада)

К Р А Ј

26. марта 1889.

Београд

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

- Аирсуз* — злосрећник, несрећник, баксуз
Алвалук (халвалук) — дар, награда, част коју даје онај који обуче или скроји нешто ново од одеће или обуће
Белензука — паруквица
Бошчалук — дар који се састоји од одевних предмета замоганих у један комад платна (у бошчу)
Бућмет (бућма) — гајтан
Вистан (фистан) — женска сукња, мушка народна ношња у облику сукње
Берћев — дрвена направа: оквир четвороугаоног облика на којем је разапето платно на коме се везе
Зијан — штета, квар, губитак
Интабулација — завођење у земљишне књиге
Ирам — део женске народне ношње, врста кецеље, пречага са утканим или везеним шарам
Јабана (ж) и јабанац — странац, туђин, несродник
Каил — споразуман, спреман, ваљан
Кастиле — намерно
Катил — убица, крвник
Кесџилук — пљачка, разбојништво
Крањац — погрд. онај који исповеда католичку веру; врста пасуља; име овну

- Кубурлија* — мала пушка која се задева у кожној торбу (футролу)
- Миндерлук* — седиште на коме је прострт миндер (сламњача или вунени душек)
- Насулити (се)* — измирити (се), нагодити (се), наравнати (се)
- Осејирити* — разгледати, прегледати
- Памуклија* — горња одећа наложена памуком
- Петачка* — бачва од пет акова
- Помељар* — онај који довезе или донесе жито у млин и чека док му се самеле
- Проколсати* — добро проћи, имати успеха
- Рчин* — нагао, напрасит човек
- Секзестар* — судско одузимање туђе имовине и предавање неком лицу на привремено чување
- Селамет* — спас, спасење, повољно стање
- Томрук* мн. *томруци* —клада, пањ, облица, дрво за горење
- Чивит* — модрило (врста боје)
- Чивитар* — продавац чивита
- Бурак* — мушки капут постављен и опшивен крзном, бунца, кожух
- Цада* — цеста, друм, пут
- Шамија* — повезача, марама од танке тканине
- Шишана (мешана)* — врста дуге пушке

ПОГОВОР

СВETИСЛАВ БУРБЕВИЋ (1860, Београд — 1891, Београд), глумац и драмски писац, ступио је на сцену Народног позоришта у Београду почетком 1883. године у комаду *Сеоски лола*. Пореклом из богате трговачке породице са Уба, започео је студије у Бечу, али је убрзо, како се то онда говорило „побегао“ у глумце. Од 1884. до 1886. године члан је Српског народног позоришта у Новом Саду, а од 1887. до 1889. поново игра у разноврсном репертоару Народног позоришта у Београду (*Хорације* — *Хамлет*, *Максимилијан Мор* — *Разбојници* Шилера, *Дечански* — *Смрт Стефана Дечанског* Стерије, *Борбе* — *Максим Црнојевић*, *Максим* — *Сеоски лола*, *Вук Бранковић* — *Зидање Раванице* Атанасија Николића, *Бураћ* — *Лазар Милоша Цветића*, *Младен* — *Протекција* Бранислава Нушића итд.)

Иако веома интелегентан, лепе појаве и изразите глумачке индивидуалности, није као глумац досегао више домете. „Његова игра је проста, природна и с тога лепа“, писао је позоришни критичар др Милан Јовановић у листу *Отаџбина* 1889. године.

У периодима кад је био ван ангажмана новосадског и београдског позоришта, наступао је у путујућим дружинама Фотија Иличића и Буре Протића. За репертоарске потребе путујућих позоришта веро-

ватно је и написао своју друштвену драму *Лажна исправа* (догађа се 1867. године), која је премијерно изведена у Народном позоришту у Београду 20. априла 1889. године и једанпут репризирана два дана касније (22. априла), а у режији Буре Рајковића. Представа није наишла на одјек у ондашњој штампи, а рукопис је до данас сасвим заборављен.

За историју српског позоришта ова драма у пет чинова занимљива је као један у низу покушаја глумаца (Милош Цветић, Чича Илија Станојевић, Брана Цветковић и др.) да се окушају, са мање или више успеха, као драмски писци.

Изгубив дуготрајном и тешком болешћу, Бурђевић умире у 32-ој години. Осим породице (мајка, три сестре и супруга Јелена Бурђевић, такође глумица и певачица, дугогодишњи члан Народног позоришта), своје жаљење за рано преминулим уметником изразили су чланови Народног позоришта у Београду и Радикална странка чији је био веран присталица. (*Одјек*, бр. 108 од 17. V 1891, стр. 3).

Препис драме који је начинио Д. П. Божовић 26. III 1889. године чува се у Рукописном одељењу Архива Музеја позоришне уметности Србије, (инв. бр. 20856) и садржи још један занимљив податак да је *Лажна исправа* Светислава Бурђевића играна и после премијере, две године после пишчеве смрти, у Смедереву 28. VIII 1893. године.

Олга МАРКОВИЋ

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

До сада објављено:

ПРВО КОЛО

Панта С. Срећковић
БОЈ НА ДУБЉУ

Милун Т. Ибровац
БОЖИЈИ СУД НА МЕНДИНОМ БРДУ

Милорад Шапчанин
БОГОМИЛИ

Илија Вукићевић
ЛЕПА БУЛА

Живко М. Романовић
ПРОКОП

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОБИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Бурђевић
ЛАЖНА ИСПРАВА

Издавач
Музеј позоришне уметности Србије
11000 Београд, Господар Јевремова 19

Одговорни уредник
Миодраг Букић, директор

Главни уредник
др Зоран Т. Јовановић

Приредила за штампу
Олга Марковић

Ликовно-техничко решење
Ново Чогурић

Штампа
ГИП „Нови дани“, Војводе Бране 13

Тираж: 500 примерака

Књига изашла из штампе: септембра 1995.

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

886.1/.2—2

БУРБЕВИЋ, Светислав

Лажна исправа : драма у пет чинова / Светислав Бурбевећ. — Београд : Музеј позоришне уметности Србије, 1995 (Београд : Нови дани). — 120 стр. ; 16 см. — (Библиотека Драмска баштина ; Коло 2, књ. 5)

Тираж 500. — Стр. 119—120: Поговор / Олга Марковић.

ИД=40198412

Библиотека
ДРАМСКА БАШТИНА

ДРУГО КОЛО

Књига 1

Милорад Поповић Шапчанин
ДУШАН СИЛНИ

Књига 2

Милорад Поповић Шапчанин
ГОСПОБИЦА КАО СЕЉАНКА

Књига 3

Милорад Поповић Шапчанин
ТРНОВА КРУНА

Књига 4

Мита Поповић
КРВАВИ ПРЕСТО

Књига 5

Светислав Бурбевић
ЛАЖНА ИСПРАВА